

BİLANÇO

TÜRMÖB AYLIK YAYIN ORGANI • SAYI : 73 • KASIM 2 0 0 2

5 FİYATI:2.500.000.-TL.

- *Kriz kayıtdışı ekonominin boyutlarını artırıyor*
- *Devletin 77.4 katrilyonluk harcaması kayıtdışı*
- *AB'nin Türkiye'den beklentileri*
- *Hazine'nin 2003 borç ödemeleri 73.3 milyar dolar*
- *İhracatta tarihi rekor*

Ekonomik Rapor

Sahibi
Mustafa ÖZYÜREK

Genel Yayın Yönetmeni
Nail SANLI

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Ali Ekber DOĞANOĞLU

Yayın Kurulu

Nail SANLI
Ali E. DOĞANOĞLU
Ahmet FETTAHOĞLU
Barış TOPRAK

TÜRMOB

Basın Yayın Dağıtım İşletmesi
tarafından yayınlanmaktadır

Adres

Gençlik Caddesi No:107
06570 Anıttepe - ANKARA
Tel: (0.312) 232 50 60 (10 Hat)
Fax: (0.312) 232 50 73
http: www.turmob.org.tr
e-mail:alid@turmob.org.tr

Baskı

Ziraat Matbaası
(0.312) 384 73 44

Dergide yayınlanan yazıların yayın hakkı
Bilanço Dergisi'ne aittir.
Kaynak gösterilmeden bir bölümü veya
tamamı alıntı yapılamaz

3 Kasım ve sonrası

3 Kasım tarihinde gerçekleştirilen seçimler Türkiye açısından önemli bir dönüm noktası oldu. Cumhuriyet tarihinin 22'inci genel seçimleri Türk siyasi yaşamında önemli değişimleri beraberinde getirecek.

Tek başına iktidar olan Adalet ve Kalkınma Partisi ile, tek başına parlamentoda muhalefeti üstlenecek olan Cumhuriyet Halk Partisi halkın beklentilerine ve Türkiye'nin sorunlarına çözüm bulmak zorunda. Tek başına iktidar şansı yakalayan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin bu şansı ülke çıkarları için en iyi şekilde değerlendirmesi gerekiyor. Çözüm üretememesinin hiç bir mazereti bulunmuyor. Atatürk'ün kurduğu parti olarak CHP'nin önündeki temel görev; Cumhuriyetin temel değerlerini en iyi şekilde savunarak, yapıcı bir muhalefet sergilemektir.

Muhasebe meslek camiası olarak yıllardır her yeni hükümete olumlu yaklaşımımız ve açılmış bir kredimiz vardır. 58'nci Hükümete'de aynı bakış açısı ile yaklaşmaktayız.

3 Kasım seçimlerinde çok sayıda meslektaşımız milletvekilliğine aday oldu. Başta 1992 yılından bu yana camiamızın Genel Başkanlığını başarı ile sürdüren Mustafa Özyürek, Cumhuriyet Halk Partisi'nden Mersin Milletvekili seçildi. Kendisini kutluyor ve başarılar diliyoruz. Parlamente'ye giren başta meslektaşlarımız olmak üzere tüm milletvekillerine başarılar diliyoruz. Gelecek sayımızda Parlamente'ye giren meslektaşlarımızın tamamını sizlere tanıtacağız.

Dergimizin bu sayısında ilgi ile okuyacağımızı umuyoruz.

Gelecek sayımızda buluşmak dileğiyle...

Nail SANLI
Genel Sekreter

Kriz kayıtdışı ekonominin boyutlarını artırıyor

1 970'lerden bu yana bir çok ülkede tartışılan, hakkında araştırmalar yapılan kayıtdışı ekonomi, artış gösterdiği 90'lı yıllardan itibaren ülkemizde yoğun bir şekilde tartışıldı.

Devlet Planlama Teşkilatı Planlama Uzmanı **Yılmaz Ilgın** yaptığı çalışmada Türkiye'deki kayıtdışı ekonominin boyutlarının yüzde ellilere ulaştığı saptamasında bulundu.

Basit parasal oran yöntemiyle Türkiye'de kayıtdışı ekonomi 1995 yılında yüzde 84'lere ulaşırken 2001 yılında yüzde 66,2 olarak gerçekleşti.

Yılmaz Ilgın'ın çalışmasına göre; 1968-2001 döneminde kayıtdışı GSMH'nın kayıtlı GSMH'ya oranı ortalama yüzde 45 olmuştur. 1981-1990 döneminde ortalama yüzde 35,6 olan söz konusu oran, 1991-2001 döneminde artarak ortalama yüzde 64,4'e çıkmıştır. Kayıtdışı ekonominin yıllar itibariyle artış eğilimi gösterdiği, 1994 krizi sonrasında 1995 yılında yüzde 84'e kadar ulaştığı, 2000 yılında yüzde 54'e düştükten sonra yine

bir kriz yılı olan 2001 yılında tekrar artarak kayıtlı GSMH'nın yüzde 66,2'si olduğu görülmektedir.

Kayıtdışılığın sürekli artışının çok geniş bir sosyo-ekonomik yorumunun yapılması mümkündür. İhracata yönelik sanayi politikalarına geçiş sonrasında reel ekonominin verimlilik artış/maliyetlerde düşmeye süreklilik kazandırılması sonucu, tasarruflarını kamuya olan yükümlülüklerinden kaçarak yapma eğiliminin yükseldiği görülmektedir. Ekonomide verimlilik artışını hedef alan sosyal politika-iktisadi politika bütünleşmesi ve bunun uygulamaya aktarılması ciddiyle sağlanmadıkça, hızlanmış bu eğilimin geri çevrilmesi güç olacaktır.

Vergi inceleme sonuçlarında görülebileceği üzere, Maliye Bakanlığı denetim görevlilerince 1985-2001 döneminde yapılan vergi incelemeleri sonucu bulunan matrah farkları, söz konusu dönem ortalaması olarak, vergi mükelleflerinin beyan ettikleri vergiye tabi gelirlerinin yüzde 65,7'si kadarını vergi yetkililerinden gizlediklerini gös-

termektedir. Bulunan söz konusu matrah farklarının incelenen matraha oranının 1985-2000 döneminde yüzde 25,9 ile yüzde 129,5 arasında değiştiği, kriz yılı olan 2001 yılında ise yüzde 184,3'e kadar ulaştığı görülmektedir. Bunun yıllarında vergi kaçığının arttığı söylenebilir. Nitekim, basit parasal oran yöntemiyle yapılan çalışmada kayıtsız GSMH'nın bunalım veya istikrar programı yılı, sıkı para politikası sonrasında fırladığı da görülmektedir. Toplam vergiler dikkate alınarak yapılan hesaplamaların, dolaylı vergiler-dolaysız vergiler, gelir vergisi-kurumlar vergisi-KDV veya sektörel bazında yapılması durumunda farklılaşmaların olacağı, bazı vergi türlerindeki ve sektörlerdeki kaçak oranın daha yüksek veya düşük çıkabileceği tahmin edilebilir. Kayıtdışılığın hangi alanlarda yoğunlaştığını tespit ve etkin bir şekilde mücadele edebilmek için bu tür ayrıntılı verilere ihtiyaç bulunmaktadır.

2002 yılı Programı vergileri ile yapılan hesaplama göre, 2000 yılında 15+ yaşı kapsayan ve 20,6

Tablo-1 : Basit Parasal Oran Yöntemiyle Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi

YILLAR	Kayıtlı GSMH (Yo) (Milyar TL)	Kayıtdışı GSMH (*) (Yu) (Milyar TL)	Kayıtdışı/Kayıtlı GSMH (Yo/Yu) (%)	(Yo/Yu) Yıllık Değişimi (%)
1968	164	62	37,9	-
1969	183	64	34,8	-8,2
1970	208	87	41,87	20,3
1971	261	100	38,2	-8,6
1972	314	110	35,0	-8,5
1973	399	135	33,8	-3,2
1974	538	180	33,6	-0,9
1975	691	212	30,7	-8,4
1976	868	271	31,2	1,7
1977	1.108	385	34,7	11,2
1978	1.646	670	40,7	17,3
1979	2.877	1.126	39,1	-3,9
1980	5.303	1.923	36,3	-7,3
1981	8.023	2.596	32,4	-10,8
1982	10.612	3.803	35,8	10,8
1983	13.933	4.340	31,1	-13,1
1984	22.168	8.820	39,8	27,7
1985	35.350	13.251	37,5	-5,8
1986	51.185	12.874	25,2	-32,9
1987	75.019	19.955	26,6	5,8
1988	129.175	45.273	35,0	31,8
1989	230.370	103.168	44,8	27,8
1990	397.178	189.268	47,7	6,4
1991	634.393	318.035	50,1	5,2
1992	1.103.605	593.890	53,8	7,3
1993	1.997.323	1.137.178	56,9	5,8
1994	3.887.903	2.686.953	69,1	21,4
1995	7.854.887	6.596.840	84,0	21,5
1996	14.978.067	8.358.098	55,8	-33,6
1997	29.393.262	22.378.663	76,1	36,4
1998	53.518.332	44.170.423	82,5	8,4
1999	78.282.967	45.853.918	58,6	-29,0
2000	125.596.129	68.747.977	54,7	-6,6
2001	179.480.078	118.851.323	66,2	21,0
1968-1980 Ortalaması			36,0	
1981-1990 Ortalaması			35,6	
1991-2001 Ortalaması			59,0	
1968-2001 Genel Ortalaması			45,0	

(*) 1987 yılı için ekonometrik yöntemle bulunan (yo/Yu) 1987=26,6 oranı alınarak (Bkz. Ilgın, 1999.156) diğer yıllardaki kayıtdışılık buna göre bulunmuştur.

Tablo-2 : Türkiye Vergi İnceleme Sonuçları

YILLAR	İncelenen Matrah (Milyar TL)	Bulunan Matrah Farkı (Milyar TL)	Matrah Farkı Oranı (%)	Yıllık Değişim (%)
1985	300	294	98,2	-
1986	1.157	1.498	129,5	31,8
1987	2.950	764	25,9	-80,0
1988	3.093	953	30,8	18,9
1989	4.287	1.933	45,1	46,3
1990	9.969	6.258	62,8	39,2
1991	13.755	6.876	50,0	-20,4
1992	22.181	13.218	59,6	19,2
1993	35.897	12.907	36,0	-39,7
1994	12.0146	135.755	113,0	214,3
1995	169.827	71.167	41,9	-62,9
1996	375.262	99.725	26,6	-36,6
1997	723.888	284.900	39,4	48,1
1998	1.763.430	684.221	38,8	-1,4
1999	1.288.778	1.043.797	81,0	108,7
2000	3.621.022	1.987.797	54,9	-32,2
2001	7.312.698	13.479.142	184,3	235,9
1985-2001 Ortalaması			65,7	
Kaynak: Maliye Bakanlığı Denetim Birimleri, Vergi İstatistikler, http://www.gelirler.gov.tr (2 Temmuz 2002)'den hesaplanmıştır.				

milyon olarak tahmin edilen toplam sivil istihdamın yüzde 57,7'sinin aktif sigortalı olduğu, tarım kesimi dışında aktif sigortalılık oranının ise yüzde 80,7 olduğu anlaşılmaktadır. Aynı hesaplama göre, toplam istihdamın yüzde 43,3'ü, sanayi+hizmetler sektörleri çalışanlarının yüzde 19,3'ü, tarım sektörü çalışanlarının ise yüzde 85,2'si sosyal güvenlik sistemi dışında istihdam edilmektedir.

DİE'nin 2002 yılı I. Dönem Hanehalkı İşgücü Anketi geçici sonuçlarına göre, krizin etkisiyle 18,5 milyon kişiye gerileyen toplam istihdamın yüzde 47,7'sini oluşturan 8,8 milyon kişilik kısmı herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmadan yani kayıtdışı olarak istihdam edilmektedir. Aynı anke-

te göre, 2002 yılının I. Döneminde tarım sektöründeki kayıtdışılık yüzde 90,1 iken tarım dışı faaliyetlerdeki kayıtdışılık yüzde 29,1 olmuştur. Yaşanan ekonomik kriz sonrasında kayıtdışı istihdamın arttığı anlaşılmaktadır.

Ayrıca, son yıllarda ülkemizde kaçak olarak çalışan yabancı işçilerin sayısının önemli miktarlara ulaşmış olması mümkündür.

Kayıtdışı ekonomiyle ilgili tahminlere ihtiyatla yaklaşılması gerekse de, gerek parasal oran yöntemleri olsun, gerek sosyal güvenlik ve istihdam göstergeleri olsun ve gerekse vergi incelemeleri olsun ülkemizde yüksek oranda kayıtdışılık olduğunu göstermektedir.

Kayıtlı ekonomiye geçiş için öneriler

Ülkemiz, önemli kamu açıkları ve bu açıklardan kaynaklanan enflasyon gibi önemli ekonomik sorunların yanında, sosyal güvenlik sisteminde de mali sorunlarla karşı karşıyadır. Kayıtdışı ekonominin yaygınlaşmasında etkili bu sorunların aşılması ile, kayıtdışı ekonominin kayıt altına alınması büyük ölçüde sağlanabilir. Plan ve Programlarda öngörülen politika ve tedbirlerin koordineli ve etkin olarak bir türlü uygulamaya geçirilememesi, bu sorunların büyümesine ve çözümünün daha da zor hale gelmesine yol açmaktadır. İlke "verimliliği artırma" olmak şartıyla, ülkemizdeki kayıtdışılığı önlemeye yönelik olarak:

* Ekonomik ve sosyal konulardaki düzenlemelerin, toplumun çeşitli kesimlerinin katılımı ile, günümüzün ihtiyaçlarını ve özelliklerini dikkate alarak basitlik, adalet ve etkinlik ilkeleri doğrultusunda bir-biri ile koordineli yapılması gibi genel tedbirler yanında,

* Çok sayıda ve çok farklı dilimlerde uygulanan vergi oranlarının yeniden düzenlenmesi, sayısının ve oldukça yüksek olan oranların düşürülerek rekabetçiliği caydırmayacak en uygun vergi oranlarının belirlenmesi,

* Kesimler arasındaki vergi yükü adaletsizliğinin, kayıtdışı faaliyetlere yol açmayacak şekilde giderilmesi ve ücretlilerin vergi yükünün düşürülerek, istihdam üzerindeki vergi ve benzeri kesintilerin azaltılması,

* Yaygın olarak kullanılan vergi teşviklerinin, muafiyetlerin ve istisnaların gözden geçirilerek asgari bir seviyeye indirilmesi,

* Vergilemede üniter/tekil sistemden uzaklaştırılan uygulamaların düzeltilmesi,

* Belge ve kayıt düzenini bozan götürtü ve benzeri usulde vergilemenin kapsamının daraltılması,

* Herkese bir vergi numarası verilmesi uygulamasının yaygınlaştırılarak izlemenin işlevsel hale getirilmesi, hatta bunun vatandaşlık numarası, nüfus kağıdı, pasaport ve sosyal güvenlik numaraları ile aynı olacak şekilde düzenlenmesi,

* Vergi idaresinin yeniden yapılandırılarak tam olarak otomasyona geçişin sağlanması; idare ile mükellef ilişkilerinde işlemlerin basitleştirilerek kırtasiyeciliğin

azaltılması; vergi toplamada bankalar sisteminden daha yaygın olarak yararlanılması,

* Vergi denetim birimleri ve diğer birimler arasındaki koordinasyon güçlendirilerek denetimlerin daha yoğun ve etkin bir şekilde yapılmasının sağlanması,

* Vergi beyannamelerinin daha sağlıklı düzenlenmesi bakımından muhasebecilik ve mali müşavirlik mesleğinden azami ölçüde yararlanılması,

* Vergi yasalarının çok sık değiştirilmesini gerektirmeyecek ve karışıklıklara meydan vermeyecek şekilde düzenlenmesi,

* Faturalı ve fişli alış-veriş düzeninin yerleştirilmesi ve düzenli denetimi; ticari defterlerin denetiminin sağlanması,

* Vergiye dahil olmayan veya düşük vergili rant gelirlerinin vergi kapsamının genişletilmesi,

* Vergi cezalarının caydırıcı olacak şekilde konulması ve sık sık af çıkarma yoluna gidilmemesi gibi vergisel tedbirler,

* Verimli istihdam imkanlarının artırılması, kayıtlı çalıştırma denetimine etkinlik kazandırılması,

* Esnek zamanlı ve kısmi zamanlı çalışma imkanları konusundaki hukuki boşluğun giderilmesi,

* Tarım kesiminin kendine özgü çalışma ilişkilerini dikkate alacak şekilde, sosyal güvenlik kapsamının genişletilerek uygulanması için yasal düzenlemelerin işletilmesi,

* İşgücü maliyetini artıran ve kayıtdışı istihdamı teşvik eden yük-

sek sigorta primi kesintilerinin aşağı çekilmesinin sağlanması; sağlık sigortasının emeklilik sigortasından ayrılarak, her iki kaynağın kendi mantıklarına uygun ve karlı şekilde değerlendirilerek hizmet sunumunun artırılması,

* Meslek eğitimi sisteminin piyasaya dönüklüğü, meslek standartları ve meslek belgelendirme sisteminin kurulması ve ömür boyu meslek eğitimine ulaşma yollarının açılması,

* Çocuk işçi çalıştırılmasının ILO sözleşmesine Türkiye'nin attığı imza ile uyumlu olarak kararlılıkla ortadan kaldırılması,

* Daha erken yaşlardan itibaren, çıraklığın eğitim sistemiyle bağdaştırılmasının sağlanması,

* Üretimde verimlilik artışına ve toplam kalite yönetimine yönelik düzenlemelerin yapılması,

* Sosyal güvenlik kuruluşlarının etkin hizmet verebilmesi ve cazibelerinin artırılması için, söz konusu kuruluşlarda norm ve standart birliğinin sağlanması, denetimlerin artırılması,

* Erken emekliliğin kaldırılması bunun uygulama boyutunun hızlandırılması için yeni düzenlemeler yapılması,

* Herhangi bir kamu sigorta kurumundan emeklilik aylığı alırken, ayrı bir yerde ücretli-kayıtsız çalışabilme ayrıcalığının kaldırılması,

* Karlı işkolları ve yerlerde iş kurma danışmanlığının düzenli şekilde başlatılması gibi çalışma hayatıyla ilgili tedbirler,

* İş kurma ile ilgili işlemlerinin

azaltılması ve illerde aynı mercilerde toplanması,

* Serbest ticaretin geliştirilmesi, komşu ülkelerle ticaretin açılması gibi kayıtlı istihdamı artırıcı tedbirlerin alınması, ayrıca

* Yasadışı malların kaçakçılığının önlenmesine yeni yollarla yaklaşılması,

* İstatistiklerin daha gerçekçi bir şekilde, kayıtdışı olarak yürütülen faaliyetleri de kapsayacak şekilde tutulmasını sağlamaya yönelik

olarak, DİE'nin ulusal bilgi sistemi koordinatörlüğü foksiyonuna kavuşturularak, kurumlar arası düzenli bilgi akışının sağlanması gibi tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Alınacak tedbirlerin sonuç vermesi ancak halkın da katılımının sağlanması ve vatandaşlık bilincinin geliştirilmesi ile mümkün olacaktır. Bu sebeple üretici ve tüketici eğitimi konusunun da ihmal edilmemesi gerekmektedir.

Bütün bu tedbirler yanında, kamu

harcamalarının finanse etmek üzere halktan toplanan gelirlerin kamu kesimince çok dikkatle, etkin bir şekilde harcanması, istismar, suistimal gibi olayların kesinlikle önüne geçilmesi bu konudaki cezai yaptırımların caydırıcı olmasının sağlanması da önem arz etmektedir. Verdiği vergilerin yerli yerinde kullanılmadığı inancına sahip yurttaşlar vergi ve diğer yükümlülüklerini yerine getirmekte isteksiz olacaklar, yerine getirmedikleri yükümlülüklerden de rahatsızlık duymayacaklardır. Kamu hizmetlerine veya onların finansmanına katılımının bir fazilet olarak görüleceği bir ortamı desteklemek ayrıca gerekmektedir.

Alınacak her türlü tedbire rağmen, kayıtdışılığın tamamen önlenemeyeceğini düşünmek aşırı iyimserlik olacaktır. Ortak ihtiyaçlar ve bu ortak ihtiyaçların gereği olarak kamu kesimi ve hükümetler var olduğu sürece, toplumsal yaşamın ve ortak ihtiyaçların finansman gereği olarak düşük düzeyde de olsa vergileme, düzenleme ve kısıtlamalar söz konusu olacağı için, faaliyetlerini kayıtdışı olarak yürütmek isteyen kimseler ve kayıtdışılık her zaman söz konusudur. Ayrıca, dış ekonomik rekabetin arttığı dönemlerde maliyetlerin bu yolla düşürülerek rekabet gücünün ve pazarların kaybedilmemesi gibi geçici faydaları da olabilen bu durum konjonktürel olarak ortaya çıkabilecektir. Bu açıdan, amaç, kayıtdışılığı tamamen yok etmek yerine boyutlarını topluma ve ekonomiye sorun oluşturmayacak bir seviyeye çekmek olmasıdır.

Devletin 77.4 katrilyonluk harcaması kayıt dışı

Sayıştay, 2001 yılında bütçede gösterilen 80.6 katrilyon liralık harcama yanında kayıt dışı olarak da 77.4 katrilyon liralık harcama yapıldığını hesapladı. Kayıt dışı giderlerle birlikte 2001 yılı bütçe harcamalarının 158 katrilyon lira olduğunu bildiren Sayıştay, bütçe açığını da 101,3 katrilyon lira olarak hesapladı. Sayıştay, bütçe dışında harcanan kaynakları ifade eden “kayıt dışı giderlerin” Meclis tarafından görülüp sorgulanmasının mümkün olmadığına dikkat çekti.

Sayıştay, 2001 yılında devletin toplam 77.4 katrilyon liralık giderlerinin, bütçeye kaydedilme- yip kayıt dışı kaldığını ve bu harcama da dahil edildiğinde 2001 bütçe açığının 101.3 katrilyon liraya ulaştığını açıkladı. Bütçe dışında harcanan kaynakları ifade eden “kayıt dışı giderlerin” TBMM tarafından görülüp sorgulanmasının mümkün olmadığı belirtildi.

Sayıştay’ın Hazine işlemleri hakkında TBMM’yi bilgilendirmek

amacıyla hazırladığı 2001 Yılı Hazine İşlemleri Raporu, Sayıştay Genel Kurulu’nun 7 Ekim’de yaptığı toplantıda kabul edildi ve 2003 Bütçe Yasa Tasarısı ile aynı gün TBMM Başkanlığı’na sunuldu. Sayıştay, geçen yıl olduğu gi-

bi bu yıl da kamu harcamalarıyla gelirlerin bir bölümünün bütçeye gelir-gider kaydedilmemesini eleştirdi.

Anayasa’ya uygun değil

Raporda, Türkiye’deki bütçe uygulamalarının Anayasa’da yer

2001 Yılı Bütçe Verileri ve Kayıt Dışı İşlemler-Borçlanma İşlemleri Hariç (Trilyon TL)	
Giderler	158.462
Bütçe Giderleri	79.154
Bütçe Dışı Giderler	79.308
-Görev Zararı Ödemesi	22.980
- Bütçe Dışı Kur Farkı Ödemesi	23.507
- Bütçe Dışı İskonto Ödemesi	1.695
- Bütçeden Mahsup Ed. Ödemeler	4.039
- Diğer Kayıt Dışı Giderler	9.294
- TMSF’ye Devredilen Kaynak	13.427
- Diğer Kurumlara Kull.Kaynak	2.444
- Diğer Finansman Kullanımları	1.922
Gelirler	58.088
Bütçe Gelirleri	51.543
Bütçe Dışı Gelirler	6.545
- Borçlara Mahsup Edilen Gel.	3.094
- Tahsil Edilen Alacaklar	2.112
- diğer Finansman Kaynakları	1.339
Açık	100.374

alan “Devletin harcamaları bütçelerle yapılır” hükmüne uygun şekilde yürütülmediği ifade edildi. Sayıştay, “kayıt dışı bütçe kavramını” Anayasa’nın 161’inci maddesi gereğince bütçede yer alması gereken, ancak bütçe gideri olarak kaydedilmeyen tüm harcamalar olarak açıklıyor.

Raporda, 2001 yılında bütçe harcamalarının 80.6 katrilyon, bütçe gelirlerinin 51.5 katrilyon ve bütçe açığının ise 29.1 katrilyon lira olarak gözüktüğüne dikkat çekilerek, “Ancak, 77.4 katrilyon liralık kayıt dışı giderle birlikte toplam bütçe gideri 158 katrilyon liradır. 5.2 katrilyon liralık kayıt dışı gelir dikkate alındığında bütçe gelirleri toplamı da 56.7 katrilyon lira olmaktadır. Bu durumda gerçek bütçe açığının 101.3 katrilyon lira olduğu görülmektedir” denildi. Bütçe açığının borçlanma yoluyla finanse edildiği, bunun doğal sonucu olarak da yıl içerisinde bütçe açığı olarak açıklanan 29.1 katrilyon lira kadar borçlanılması gerektiği ifade edilerek, “Ancak 2001 yılı borçlarının kaydedildiği hesaplar üzerinden yapılan incelemede yıl içinde borçlanma yoluyla elde edilen kaynağın 99.2 katrilyon lira olduğunu göstermiştir” denildi.

Kayıt dışı olarak adlandırılan bu işlemlerin, hiç bir kamu kurum ve kuruluşunun bütçesinde veya bilançosunda gider olarak kaydedilmediği, bu işlemlerle ilgili çeşitli muhasebe kayıtlarının da işlemlerin gider niteliğini gizlediğini savunan Sayıştay raporunda, işlemlerin bir kısmının ise hiç bir muhasebe kaydının bulunmadığı kaydedildi.

Bütçe dışı gider ve gelirler

Sayıştay’a göre 2001 yılında 23 katrilyon liralık görev zararı ödemesi, 23.5 katrilyon liralık bütçe dışı kur farkı ödemesi, 1.7 katrilyon liralık bütçe dışı iskonto ödemesi, 4 katrilyon liralık bütçeden mahsup edilecek ödeme, 13.4 katrilyon liralık Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na aktarılan kaynak, 2.4 katrilyonluk diğer kamu kuruluşlarına kullandırılan kaynak, 1.9 katrilyonluk diğer finansman kullanımı ve 9.3 katrilyon liralık diğer kayıt dışı gider bütçeye harcama olarak kaydedilmedi. Ayrıca, 3.1 katrilyon liralık borçlara mahsup edilen gelir, 2.1 katrilyon liralık tahsil edilecek alacak, 1.4 katrilyon liralık da diğer finansman kaynaklarından sağlanan gelir bütçe gelirleri arasında gösterilmedi.

Kayıt dışı nasıl ortaya çıkıyor

İlke olarak tüm giderlerin bütçede yer alması gerektiğini savunan Sayıştay, bunun borçlanma yoluyla elde edilen kaynakların bütçede kullanılması ile mümkün olabileceğini bildirdi. Bazı borçlanma işlemleri ile nakit kaynak temin edilmeden bir takım giderlerin finanse edildiği, örneğin, görev zararı ödemelerinin nakden karşılanması yerine kuruluşa aynı miktarda iç borçlanma senedi verildiğinde, bu tür bir mahsup işleminin gerçekleştirildiğine dikkat çekilerek şöyle deniyor:

“Bu işlemde, oluşan borç ve gider nedeniyle Hazine hesaplarına nakit giriş çıkışı olmamaktadır. Ancak, nakit akışı olmasa bile reel bir ödeme gerçekleşmiş ve Hazine borcu doğmuş olmaktadır. Bu

işlemle ilgili muhasebe kaydının hem borcu, hem de gideri göstermesi gerekir. Ancak, kayıt dışı olarak adlandırılan işlemlerde muhasebe kayıtları bu şekilde gerçekleştirilmemektedir. Kayıt dışı işlemlerle ilgili olarak, borç kayıtları yapılmakta, ancak karşılığında yapılan gider bütçe gideri olarak kaydedilmemektedir. Bunun yerine işlem, bütçe gideri dışında bazı anlamsız hesaplara yazılmaktadır. Devlet muhasebesinde bu tür giderlerin gizlenmesini sağlayacak bazı “torba hesaplar” vardır. (Değer Değişimleri Hesabı, Dış Borç Hareketleri Hesabı, Tahvil Hareketleri Hesabı gibi) bu hesaplara, gider niteliğinde olan bir çok işlem kaydedilir. Ancak, hesaplara yapılan kayıtlar yıl sonunda devir vermez, yani sıfırlanır. Hesapların adı, bunlarda kayıtlı tutarların gider olduğunun anlaşılmasına engeldir. Ancak, bu hesaplardaki işlemlerin hepsinin gider olarak dikkate alınması da mümkün değildir. Zira, farklı mahiyette bir çok işlem bir arada kaydedildiğinden yıl sonunda bunların yayınlanan verilere dayanılarak ayrıştırılması mümkün olmamaktadır.”

Raporda, bazı işlemlerin bütçe dışında yer almasına imkan tanıyan düzenlemelerin bir kısmının bizzat Bütçe Kanunlarında yer aldığı ve kayıt dışı kalan işlemlere yetki veren kurumun Meclis olmasına rağmen, Meclisin, bu işlemlerin nasıl gerçekleştirildiğini izleme ve denetleme imkanı bulunmadığı vurgulandı.

AB'nin Türkiye'den beklentileri

AB Komisyonu 2002 yılı ilerleme raporlarını Avrupa Parlamentosu'na (AP) sundu. İlerleme raporlarının sunumunda Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya'nın 2004 yılı başlangıcından itibaren tam üyeliğe hazır olacaklarını dile getirildi. AB Komisyonu, Bulgaristan ve Romanya'nın 2007 yılında AB'ye katılma hedefini gerçekleştirmelerini destekliyor. Türkiye'nin ise gerekli reformları gerçekleştirdiği takdirde AB yolunun açık olduğu vurgulandı.

AB Komisyonu Başkanı Romano Prodi AP'de yaptığı konuşmada, her ne kadar Helsinki zirvesinde Avrupa Konseyi ön şart olarak belirlemese de, Komisyon'un Kıbrıs'ın birleşmiş şekilde üye olmasını istediğini ve bunun bütün taraflar için en iyi

çözüm olacağını savundu. AB Bakanlar Konseyi'ne Kıbrıs ile müzakerelerin hızla tamamlanmasını önerirken, tarafları Birleşmiş Milletler çerçevesinde süren müzakere sürecini hızlandırmaya ve yıl sonuna kadar çözüme ulaşmaya çağırdı.

AB Komisyonu'nun 2004'de tam üye olmasını önerdiği 10 aday ülkede, üyelik siyasi kriterlerinin tamamının yerine getirildiği belirtildi. Halen yerine getirilememiş ekonomik ve AB müktesebatı ile ilgili kriterlerin, Avrupa Konseyi'nin tam üyelik için vereceği zaman sürecinde tamamlanması bekleniyor.

AB Komisyonu 2003 yılı baharında 10 aday ülke ile Katılım Antlaşmaları imzalamak amacıyla müzakerelerin 2002 sonunda kapatılmasını öneriyor. Bu önerinin, her ülkenin hazırlık durumunun dikkatli ve adil

değerlendirmesi sonucunda oluşturulduğu vurgulanıyor.

AB Komisyonu ilk defa bu boyutta bir genişlemenin gerçekleşeceğini göz önünde bulundurarak, yumuşak bir geçiş süresi oluşturmak amacıyla, Katılım Antlaşmaları'na tek pazar ve adalet ve iç işleri konularında, en fazla 2 yıl geçerli olacak, özel koruma önlemleri maddesi konulmasını önerdi.

İlerleme raporlarında gümrük, tarım, bölgesel politikalar ve mali denetim gibi AB müktesebatına uyumda özel çaba gösterilmesi gereken sektörlerle dikkat çekiliyor. 10 aday ülke için belirlenen katılım tarihinin 6 ay öncesinde AB Komisyonu, söz konusu ülkelere müktesebatın uygulanması konusunda, AP ve AB Bakanlar Konseyi'ne yönelik kapsamlı bir rapor hazırlayacak.

Türkiye Raporu

AB Komisyonu ilerleme raporunda üyelik öncesi stratejisi çerçevesinde, son rapordan bu yana, Türkiye'nin siyasi, ekonomik üyelik kısıtları ve AB müktesebatına uyum alanlarında ilerleme kaydettiği vurgulanmakta .

Raporda Türkiye ile tam üyelik müzakereleri konusuna girilmemekte. AB Komisyonu'nun Üyelik öncesi stratejinin güçlendirilmesi olarak tanımlanan öneriler ise, süreci yavaşlatıcı ve müzakere hedefinden uzaklaştırıcı olabilir endişesi yaratmakta

Genel Değerlendirme

■ Türkiye siyasi kısıtlara uyum konusunda kayda değer ("noticeable") ilerlemeler kaydetmiştir. Anayasal reform ve yasal değişiklikler paketi aracılığıyla Katılım Ortaklığı'nda belirlenen temel önceliklerin pek çoğu ele alınmıştır. Özellikle Ağustos 2002 tarihinde Meclis'in onayladığı yasal değişiklikler, geniş etkili reformlar yapmak konusunda Türkiye'nin istekliliğini göstermesi açısından son derece olumlu karşılanmıştır.

■ Reformların gerçekleştirilmesi, Türk siyasi liderlerinin büyük bölümünün Avrupa değerleri ve standartlarına uyumda ilerleme kaydedilmesi yönünde kararlılığının önemli bir işaretidir. AB Komisyonu gelişmeleri olumlu karşılamaktadır ve Türkiye'deki siyasi ortam çerçevesinde bu gelişmenin öneminin farkındadır. Reformlar

altında onaylanmıştır. Bu reformlar, Türk siyasi sisteminin şimdiye kadar çok hassas görülen alanlarda dahi ilerleme kaydetme istek ve kapasitesini kanıtlamadır.

Bununla birlikte Türkiye siyasi üyelik kısıtlarına tam

olarak uyum sağlamamaktadır:

1. Reformlar Eksik: Reformlar, temel hak ve özgürlüklerin tam olarak kullanımı açısından bazı önemli eksiklikler içermektedir. Özellikle basın ve yayını da içeren ifade özgürlüğü, barışçı toplanma özgürlüğü, dernekleşme özgürlüğü, dini özgürlükler ve yasal tazmin hakkı alanlarında önemli kısıtlamalar sürmektedir.

2. Uygulama Yetersiz: Reformların çoğunun yürürlüğe girmesi için ilgili yönetmelik ve idari tedbirlerin onaylanması ve tüm ülkede değişik düzeylerde yürütme ve yargı makamları tarafından uygulanmaya geçirilmesi gerekmektedir. Yüksek Seçim Kurulu'nun önemli bir siyasi partinin liderinin 3 Kasım seçimlerine katılımını engelleyen kararı, reformların ruhunu yansıtmamaktadır.

3. Başka Reformlar Gerekli: Halen, siyasi kısıtlar çerçevesinde bir dizi önemli konunun uygun şekilde ele alınması gerekmektedir. Bunlar arasında işkence ve kötü muamele ile mücadele, ordu üzerinde sivil

denetimle ilgili bazı sorunlar, şiddet içermeyen görüşlerini dile getirmeleri sonucunda hapis-te bulunan kişilerin durumları ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına uyum bulunmaktadır. Son yıllarda gerçekleşen önemli ilerlemeler ve daha fazla dikkat gerektiren son alanların ışığında Türkiye, yasal olarak ve uygulamada, demokrasinin güçlendirilmesi ve insan haklarının korunması alanlarında, reform sürecinin sürdürülmesi konusunda cesaretlendirilmektedir. Böylelikle Türkiye'nin siyasi kısıtlara tam olarak uyum alanında kalan son engelleri aşması mümkün olacaktır.

- Kıbrıs konusunun çözümü ile ilgili çabaların Türkiye ile AB arasında genişletilmiş siyasi diyalogun bir parçası olduğu hatırlatılmaktadır. AB Komisyonu, tüm tarafların ve halihazırdaki çerçevede özellikle Türkiye'nin, bu yıl içinde Kıbrıs sorununda kapsamlı bir çözüme ulaşılması için Birleşmiş Milletler'in çabalarına

tam destek vermesini istemektedir.

- Ekonomik kısıtlar çerçevesinde, Türkiye'nin pazar ekonomisinin işleyişi alanında kaydettiği ilerleme dış rekabet baskısına karşı direncini güçlendirmektedir. Bununla birlikte ekonomik gerileme ve mali krizlerin etkisi sürmektedir.
- AB müktesebatına uyumda, gümrük birliğinin kapsadığı

Türk yasaları arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır.

- AB liderliğindeki operasyonlarda NATO olanaklarının kullanımı ile ilgili karar alma mekanizmalarına Türkiye'nin katılım yöntemleri çerçevesinde sorunların çözümüne öncelik verilmelidir.

- **Ulusal Program :** Ulusal Program AB müktesebatına

uyumda Türk makamları için önemli bir araç olmuştur. Üyelik siyasi kısıtlarına yönelik son uyumlaştırma paketleri kısmen Ulusal Program'a dayanmaktadır. Türkiye son gelişmeler uyarınca Ulusal Programı'nı güncelleştirmeli ve programın planlama yönünün güçlendirmelidir.

Bu çerçevede önceliklerin, açık takvim ve hedef tarihler ile bütçe gereksinimlerini içerecek şekilde saptanması sağlanmalıdır. Belgenin güncelleştirilmesinde Katılım Ortaklığı hedefleri tam olarak dikkate alınmalıdır.

konular ve bankacılık, telekomünikasyon, enerji ve tarım gibi alanlarda uyuma yönelik ilerleme kaydedilmiştir. Mali sektör yeniden yapılandırılmış, bu alanda idari kapasite düzenlenmiştir. Pek çok alanda AB mevzuatı ve

AB Komisyonu'nun önerileri

- **Katılım Ortaklığı önerisi:** 2003 yılı başında AB Komisyonu kaydedilen ilerlemeleri ve üzerinde çalışılması gereken konuları içeren gözden geçirilmiş bir Katılım Ortaklığı önerisi sunacaktır. Bu çerçevede son ilerleme raporunda belirlenen öncelikler temel alınacaktır. AB Komisyonu bu güçlendirilmiş üyelik öncesi stratejiyi uygulamak için gerekli girişimlerde bulunacaktır.

- **Yasal inceleme süreci:** Sektör konularına odaklanan yasamaya ilişkin ayrıntılı inceleme süreci, TAİEX desteğinde devam etmektedir ve geliştirilecektir

- **Ekonomik diyalog:** Türkiye ile AB arasında makro ekonomik performans ve istikrar ve ekonomik reformlar konularını kapsayan genişletilmiş ekonomik diyalog yoğun olarak sürdürülecektir. Türkiye'nin ekonomik istikrar ve Kopenhag siyasi kısıtlarına uyum alanlarında aldığı tedbirler ayrıntılı olarak tartışılmalıdır.

- **Siyasi diyalog:** Türkiye ve AB arasında siyasi reformlar, insan hakları, Kıbrıs ve sınır anlaşmazlıklarının barışçı çözümü konularını içeren genişletilmiş siyasi diyalog yoğunlaştırılarak sürdürülecektir;

- **İdari kapasite artırılması:** AB müktesebatının uygulanmasında aday ülkelerin idari kapasitesinin güçlendirilmesini amaçlayan eşleştirme projelerinden ('twinning projects') Türkiye ilk kez 2002 yılında yararlanmaya başlayacaktır;

- **Mali destek:** Türkiye'nin üyelik öncesi stratejiyi uygulamasını hızlandırmak amacıyla 2004 yılından itibaren mali destek arttırılacaktır. Türkiye'nin ihtiyaçları ve kullanma kapasitesi göz önünde bulundurularak, 2006 yılına kadar toplam mali desteğin en az iki katına çıkması beklenebilir. Yıllık ödenek miktarları Kopenhag kısıtlarının yerine getirilmesi ve programların etkili yönetimine başlanacaktır. Artan mali destekle, Türkiye'de kamu idaresinin güçlendirilmesi, AB müktesebatının benimsenmesinin desteklemesi ve Türkiye'nin Avrupa ekonomisiyle bütünleşmesinin kolaylaştırması hedeflenmektedir.

Üyelik kısıtları çerçevesinde başlıca eksikler**Siyasi kısıtlar çerçevesinde başlıca eksiklikler :**

- Gerçekleştirilen iyileştirmelere rağmen, F tipi cezaevlerindeki koşullarla ilgili sorunlar sürmektedir;
- Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nde avukatsız tutukluluk ('incommunicado') uygulama-

maları sürmektedir. Olağanüstü hal bölgelerinde uzun tutukluluk uygulamaları sürmektedir. İşkence, kötü muamele iddiaları sürerken, sanıkların yasal takibinde yeterli ilerleme sağlanamamıştır;

- Medya kanununa rağmen yazar, gazeteci ve yayıncılar hakkında yasal soruşturma uygulamaları sürmüştür;

- Derneklerin etkinliklerinin yasaklanması için yasal zemin halen mevcuttur. Önceden izin sistemi de dahil olmak üzere Dernekler Yasası'nın kısıtlayıcı yapısı korunmuştur. Türkiye'deki yabancı dernekler halen bazı kısıtlamalara ve sıkı denetime tabidir,

- Vakıflar kanunundaki değişikliklere rağmen dini azınlıklar, tüzel kişilik, mal edinme hakkı, din adamlarının eğitimi konularında kısıtlamalarla karşı karşıyadır;

- Sendikalara karşı kısıtlamalar, çocuk işçi çalıştırma uygulamaları sürmektedir;

- Namus davalarının cezalandırmalarda hafifletici sebep olmasına olanak veren yasa yürürlüktedir;

- Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin işleyişi halen uluslararası standartlara uygun değildir. Yargının her zaman bağımsız ve tutarlı işlemediğine yönelik bildirimler sürmektedir;

- Yolsuzluk halen önemli bir sorun olmaya devam etmektedir, Avrupa Konseyi'nin ilgili sözleşmeleri halen onaylanmamıştır;
- Güneydoğu Anadolu bölgesinde insan haklarının korunması alanında çabalar güçlendirilmelidir;
- Milli Güvenlik Kurulu oluşumu ve rolü ile ilgili değişiklikler uygulamada bir değişiklik yaratmış görünmemektedir.

Ekonomik kistaslar çerçevesinde başlıca eksiklikler:

- Piyasaların işlerliğini ve rekabet gücünü arttırmak için Türkiye'de halihazırda uygulanan reform sürecine devam ederek makroekonomik denge ve mali sürdürülebilirlik sağlanmalıdır;
- Kronik yüksek enflasyonun düşüşü devam etmeli ve vergi disiplini sağlanmalıdır;
- Bankacılık sektöründeki temkinlilik ve muhasebe kuralları uluslararası standartlar düzeyine getirilmelidir;
- Kamu bankaları ve işletmelerinin özelleştirilmesi hızlandırılmalı ve piyasaların işleyişindeki devlet kontrolünün kaldırılması tamamlanmalıdır;

- Ekonominin büyüme potansiyelinin ve rekabet gücünün artırılması için verimli kullanımlara yatırım yapılmalı ve eğitime daha fazla önem verilmelidir;
- Bürokratik işlemler kolaylaştırılarak ve diğer teknik engeller kaldırılarak yabancı sermaye girişi sağlanmalıdır;
- Kamu ihaleleri, enerji, adalet ve içişleri alanlarında AB müktesebatının uygulanması yönünde idari kapasite-

nin artırılmasında ilerleme sınırlı kalmıştır;

- Gümrük birliği çerçevesinde AB müktesebatının uygulanmasında idari kapasite güçlendirilmelidir;
- Malların serbest dolaşımı çerçevesinde önemli teknik engeller sürmektedir;
- Standardizasyon, akreditasyon ve uyumluluk değerlendirmesi alanlarında ilgili kurumların kurulması ve işlerliğinin artırılması konusunda çalışılmalıdır;

● Uygun bir piyasa denetleme sistemi kurulmalıdır;

● S e r - mayenin serbest dolaşımı konusunda yabancı yatırımlar üzerinde önemli kısıtlamalar halen yürürlüktedir;

● K a r a para aklama ya karşı çıkarılan yasaların uygulamasına daha fazla önem verilmelidir;

● Şirketler hukuku alanında korsan yayın ve taklitçilikle mücadele yasaları-

nın uygulanması sürdürülmelidir. Türk Patent Enstitüsü'nün bağımsız olmalıdır;

- Rekabet politikası alanında devlet yardımları konusunda AB müktesebatına uyumda hiçbir ilerleme sağlanamamıştır. Öncelikle bağımsız bir devlet yardımları kurulu oluşturulmalıdır;
- Tarım alanında AB müktesebatına uyum çabaları sınırlıdır. Türkiye veterinerlik ve hayvan sağlığı ile ilgili AB yasalarını benimsemeli ve uygulamalıdır;
- Ortak Balıkçılık Politikası düzenlemelerinde bir ilerleme sağlanamamıştır;
- Ulaştırma politikasında AB müktesebatını uygulamak için yasal çalışma yapılmalıdır;
- Doğrudan vergi toplama kapasitesi artırılmalı, şirketler vergisi ahlaki ilkelere uyacak düzenlemeler yapılmalı ve ayrımcı uygulamalar kaldırılmalıdır. Doğrudan ve dolaylı vergiler alanında müktesebata kısmen uyum sağlanmıştır.
- Gümrük birliğinde uyum kağıt üzerinde kalmaktadır.
- Türkiye ve AB'nin istatistik kurumlarının altyapıları çok farklıdır. AB müktesebatına uyum çalışmaları başlamıştır ve bu alanda önemli ölçüde çaba harcanmalıdır;

batına uyum çalışmaları başlamıştır ve bu alanda önemli ölçüde çaba harcanmalıdır;

- Türkiye'nin sosyal politikalar ve istihdam yasaları AB müktesebatından uzak kalmaya devam etmektedir. Her düzeyde gerçek anlamda bir sosyal diyalog için koşulların geliştirilip güçlendirilmesi acilen gerekmektedir;

mesi ve pazarda hakim konumdaki operatörlerle ilgili yasal çerçeve konularında bir ilerleme kaydedilmemiştir. Ayrıca Telekomünikasyon Kurumu'nun idari kapasitesinin özellikle insan kaynakları ve eğitim konularında iyileştirilmesi sağlanmalıdır;

- Basın yayın yasası AB müktesebatına uyumlu değildir;
- Bölgesel politikalarda AB standartları ile uyumlu, bir etkili bir strateji oluşturulmamıştır;
- Çevre alanında müktesebata uyum sınırlıdır;

- Tüketici hakları ve sağlığı politikasında uyum yetersizdir;

- Adalet ve iç işleri alanında özellikle yasa dışı göçe karşı alınan önlemler güçlendirilmelidir;

- Genelleştirilmiş Tercihli Sistem'in benimsenmesi süreci devam etmelidir;

- Türk kamu idaresinde bütçe ve mali denetim mekanizmaları iyileştirilmelidir;

- Müktesebatın uyarlanması ve etkili uygulanmasını sağlamak amacıyla çeşitli alanlarda idari kapasite güçlendirilmelidir.

- Elektrik ve gaz sektörlerinde önemli ilerleme sağlanmıştır. AB müktesebatına uyum süreci başlamıştır ancak daha fazla çaba gerekmektedir;

- Telekomünikasyon sektöründe sabit ve mobil telefon piyasalarının serbestleştiril-

Hazine'nin 2003 borç ödemeleri 73.3 milyar dolar

Hazine'nin 2003 yılı iç ve dış borç anapara ve faiz ödemelerinin 73.3 milyar doları bulacağı açıklandı. Gelecek yıl yapılacak ödemeler 86.9 milyar dolara ulaşması beklenen bu yılki ödemelere göre yüzde 15.7 oranında azalacak.

Hazine Müsteşarlığı'nın yaptığı projeksiyonlara göre gelecek yıl 35.9 milyar doları anapara, 26.7 milyar doları da faiz olmak üzere toplam 62.6 milyar dolarlık iç borç geri ödemesi gerçekleştirilecek. Dış borç geri ödemeleri ise 10.8 milyar dolar düzeyinde kalacak. Dış borç ödemelerinin 7.7 milyar dolarını anapara, 3.1 milyar dolarını

ise faiz ödemeleri oluşturacak. Hazine, söz konusu 73.3 milyar dolarlık geri ödemenin 52.7 milyar dolarla büyük bölümü iç borçlanmayla finanse edilecek. 2003 yılındaki iç borçlanmanın 47.8 milyar dolarlık kısmının piyasalardan 5 milyar dolarlık bölümünün de kamu kurum ve kuruluşlarından yapılması hedefleniyor.

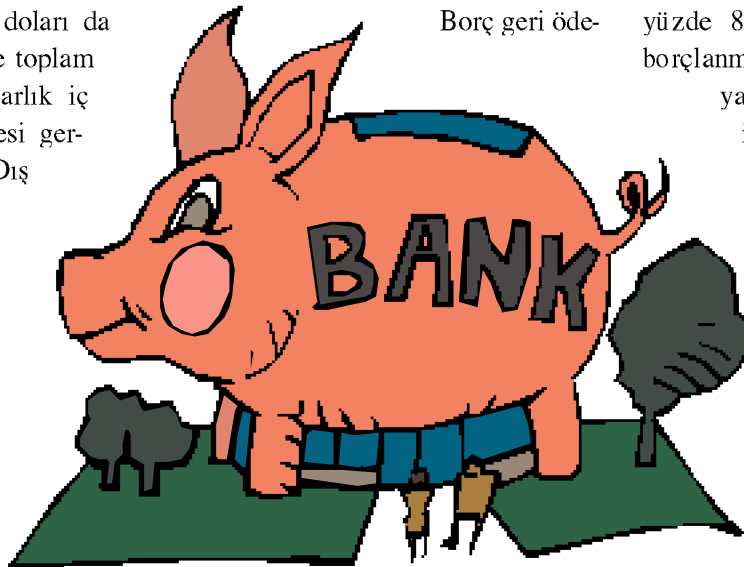
Borç geri öde-

melerinin 10.2 milyar dolarının faiz dışı bütçe fazlasıyla 1.7 milyar dolarının özelleştirme gelirleriyle, 3.4 milyar dolarının IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlardan kullanılacak kredilerle, 5.1 milyar dolarının dış borçlanmayla finanse edilmesi planlanıyor.

Buna göre Hazine, gelecek yıl toplam iç borç geri ödemelerinin yüzde 84'ü kadar yeniden iç borçlanmaya gidecek. Piyasaya yapacağı geri ödemenin ise yüzde 92'sini yeni borç olarak geri alacak.

Bu yılki ödemeler

Yapılan projeksiyonlar, Hazine'nin gelecek yılki geri ödemeleri ve bu finansmanının ihtiyacı için gideceği borçlanma miktarının bu yı-

la göre önemli ölçüde azalacağını gösteriyor.

Hazine bu yıl şimdiye kadar toplam 68.3 milyar dolarlık iç ve dış borç geri ödemesi yaptı. Ekim-Aralık döneminde yapılacak 18.6 milyar dolarlık ödemeye birlikte yılın tümündeki toplam ödemeler 86.9 milyar dolara ulaşacak. Bu ödemenin 77.4 milyar dolarını iç borç, 9.6 milyar dolarını ise dış borç geri ödemeleri meydana getirecek. Hazine Ocak-Eylül döneminde 61.5 milyar dolarlık iç, 6.8 milyar dolarlık da dış borç ödemesi yaptı. Ekim-Aralık döneminde ise 15.9 milyar dolarlık iç 2.7 milyar dolarlık dış borç ödenecek.

Ocak-Eylül dönemindeki geri ödemelerin 46.8 milyar doları iç borçlanmayla, 8.3 milyar doları faiz dışı bütçe fazlasıyla, 13.1 milyar doları IMF ve Dünya Bankası'ndan alınan borçlarla, 2.3 milyar doları dış borçlanmayla finanse edildi. Ekim-Aralık döneminde yapılacak 13.4 milyar dolarlık borçlanmayla bu yılki toplam iç borçlanma 60.2 milyar dolara, uluslararası kuruluşlardan kullanılacak borç 13.3 milyar dolara diğer dış borçlanma da 2.4 milyar dolara yükselecek. Yılın tümündeki faiz dışı fazlanın ise Ekim-Aralık döneminde verilecek 3.1 milyar dolarlık fazlasıyla birlikte 11.3 milyar dolara yükselmesi bekleniyor.

Buna göre gelecek yıl Hazine'nin iç borç geri ödemeleri dolar bazında yüzde 19.2 oranında azalacak. Dış borç geri ödemeleri ise yüzde 12.5 oranında artacak. İç ve dış borç ödemelerindeki toplam azalma ise yüzde 15.7 olarak gerçekleşecek.

Dolayısıyla Hazine'nin finansman gereksinimi de yüzde 15.7 oranında azalacak. Hazine gelecek yıl iç piyasalardan bu yıla göre yüzde 12.5 oranında daha az borçlanacak. Uluslararası kuruluşlardan borçlanması ise yüzde 74.4 oranında azalacak. Ancak diğer dış borçlanma yüzde 112.5 artacak.

Hazine'nin Finansman Programı (Milyar \$)					
		2002			
	2001	Ocak-Eylül	Ekim-Aralık	Toplam	2003
Toplam borç servisi	68.2	68.3	18.6	86.9	73.3
İç borç servisi	57.5	61.5	15.9	77.4	62.6
Anapara	35.2	41.0	9.7	50.8	35.9
Faiz	22.3	20.4	6.2	26.6	26.7
Dış borç servisi	10.7	6.8	2.7	9.6	10.8
Anapara	7.7	4.6	1.6	6.2	7.7
Faiz	3.0	2.3	1.1	3.4	3.1
Finansman	68.2	68.3	18.6	86.9	73.3
İç borçlanma	43.5	46.8	13.4	60.2	52.7
Piyasadan borçlanma	35.4	40.9	12.0	52.9	47.8
Kamudan borçlanma	8.2	5.9	1.4	7.36	5.0
Diğer	24.6	21.5	5.3	26.7	20.6
Faiz dışı nakit fazlası	9.0	8.3	3.1	11.3	10.2
Özelleştirme	1.1	0.0	0.0	0.0	1.7
Uluslararası kuruluşlar	10.7	13.1	0.1	13.3	3.4
Dış borçlanma	4.0	2.3	0.1	2.4	5.1
Hazine nakit değişimi	-0.2	-2.2	1.9	-0.3	0.3
Borçlanma/borç servisi %	76	77.0	84.0	79.0	84.0
Piyasadan borçlanma/piyasa borç ödemesi %	97	103.0	88.0	98.0	92.0

İhracatta tarihi rekor

Türkiye Ekim ayında ihracatta tarihi bir rekor kırdı. Aylık ihracat ilk kez 3.5 milyar doların üzerine çıkarırken 10 aylık toplam ihracat 29.2 milyar dolar, Ekim sonu itibarıyla yıllık ihracat ise 34.6 milyar dolara ulaştı. Ekim ayındaki bu gelişme 2002 toplam ihracatının 36 milyar dolara doğru gitmeye başladığını da ortaya çıkardı.

Türkiye İhracatçılar Birliği, ihracatçı birliklerinin Ekim ayı ihracat kayıtlarını açıkladı. Buna göre Ekim de toplam 3 milyar 652.6 milyon dolarlık ihracat kayda aldı. Kayda alınan ihracat miktarı geçen yılın aynı ayına göre yüzde 28.8 gibi yüksek bir oranda artış kaydetti. Geçen yıl Ekim'de 2 milyar 836.2 milyon dolarlık ihracat kayda alınmıştı.

Ekim ayı ihracatında rekora ulaşılmasında sanayi sektörü-

nün ihracatındaki yüzde 35.6 oranındaki büyüme etkili oldu. Ekim'de, 3 milyar 19 milyon dolarlık sanayi ürünü ihraç edildi. Bu rakamın 399.1 milyon dolarını tarıma dayalı işlenmiş ürünler, 257.1 milyon dolarını işlenmiş petrol ürünleri, 2 milyar 363 milyon dolarını diğer sanayi ürünleri oluşturdu.

Tarım ürünü ihracatının yüzde 0.6 artarak 563.6 milyon dolar

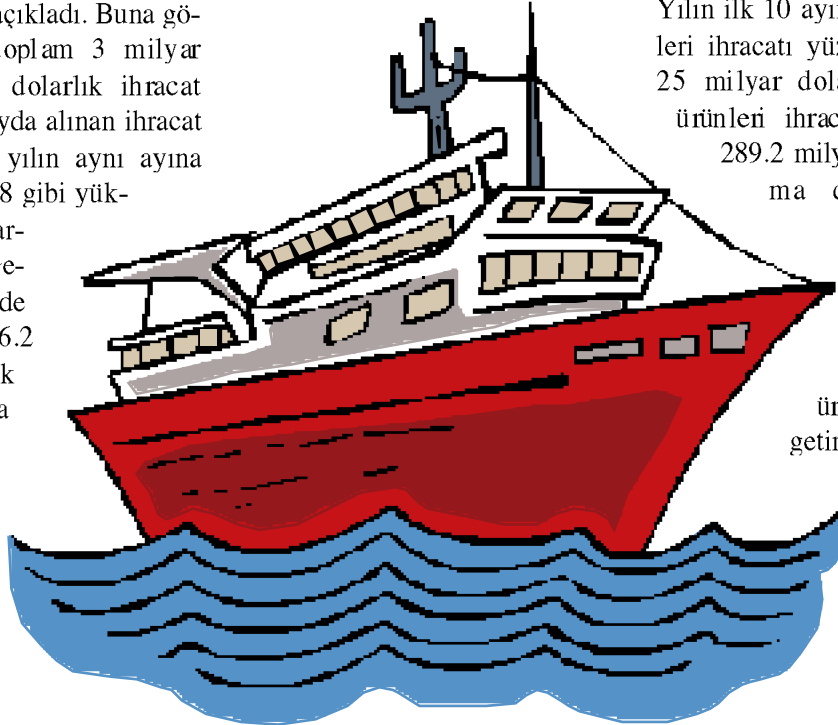
olduğu Ekim de, madencilik sektörü yüzde 44.6 artarak 69.2 milyon dolar düzeyinde gerçekleşti.

10 aylık ihracat

Ekim ayındaki bu yüksek performanstan sonra ihracatçı birliklerinin yılın ilk 10 ayında kayda aldığı toplam ihracat ise yüzde 13.8 artarak 29 milyar 272.8 milyon dolara çıktı. Geçen yıl aynı dönemde 25 milyar 732 milyon dolarlık ihracat kayda alınmıştı.

Yılın ilk 10 ayında sanayi ürünleri ihracatı yüzde 17.8 artarak 25 milyar doları aştı. Sanayi ürünleri ihracatının 3 milyar 289.2 milyon dolarını tarıma dayalı işlenmiş

ürünler, 2 milyar 186.3 milyon dolarını işlenmiş petrol ürünleri meydana getirdi. Bu dönemde, hazır giyim ve konfeksiyon ihracatı yüzde 21.4 artarak 7 milyar 595.2

milyon dolara, taşıt araçları ihracatı yüzde 14.2 artarak 3 milyar 713 milyon dolara, elektrik-elektronik makina ihracatı yüzde 37.5 artarak 3 milyar 615.2 milyon dolar, demir dışı metaller ihracatı yüzde 10.6 artarak 3 milyar 659 milyon dolar çimento ve toprak ürünleri ihracatı yüzde

13.2 artarak 953 milyon dolar olarak gerçekleşti.

Ekim'de tarım ürünü ihracatı yüzde 8.4 azalarak 3 milyar 627 milyon dolara inerken, madencilik sektörünün ihracatı yüzde 18.5'lik büyümeyle 564.9 milyon dolara yükseldi.

Yıllık ihracat 34 milyar dolar

Yıllık ihracat da Ekim sonu itibariyle ilk kez 34 milyar dolar sınırını aşarak 34 milyar 598.1 milyon dolara kadar yükseldi. Yıllık ihracatta geçen yılın Ekim sonu itibariyle yıllık ihracata göre yüzde 13.5 oranında bir büyüme kaydedildi.

Türkiye İhracatçıları Meclisi İhracat Kayıtları (Bin \$)							
	Ekim			Ocak-Ekim			
	2001	2002	Değ. (%)	2001	2002	Değ. (%)	Pay (%)
TARIM	560.464	563.567	0.6	3.961.898	3.627.911	-8.4	12.4
<i>Bitkisel ürünler</i>	475.764	459.762	-3.4	3.326.150	2.814.326	-15.4	9.6
. Hub., bakl., yağlı toh. ve mam.	128.413	134.147	4.5	1.168.904	863.538	-26.1	2.9
. Yaş meyve ve sebze	55.824	54.595	-2.2	365.711	401.996	9.9	1.4
. Meyve-sebze mamulleri	60.831	56.641	-6.9	371.624	367.742	-1.0	1.3
. Kuru meyve ve mamulleri	62.062	90.224	45.4	320.710	326.494	1.8	1.1
. Fındık ve mamulleri	109.200	83.970	-23.1	623.061	475.416	-23.7	1.6
. Zeytin ve zeytinyağı	15.448	4.753	-69.2	124.162	35.570	-71.4	0.1
. Tütün	43.407	33.557	-22.7	338.994	327.368	-3.4	1.1
. Kesme çiçek	579	1.874	223.7	12.983	16.202	24.8	0.1
<i>Hayvansal ürünler</i>	25.823	30.624	18.6	179.230	198.908	11.0	0.7
. Canlı hayvan, su ürün. ve mam.	25.823	30.624	18.6	179.230	198.908	11.0	7.0
. Ağaç ve orman ürünleri	58.877	73.181	24.3	456.516	614.677	34.6	2.1
. Ağaç mamulleri ve orman ürün.	58.877	73.181	24.3	456.516	614.677	34.6	2.1
SANAYİ	2.227.468	3.019.355	35.6	21.293.725	25.080.046	17.8	85.7
<i>Tarıma dayalı işlenmiş ürn.</i>	360.306	399.181	10.8	3.154.873	3.289.226	4.3	11.2
. Tekstil ve hammaddeleri	262.437	277.987	5.9	2.401.311	2.456.309	2.3	8.4
. Deri ve deri mamulleri	71.366	91.003	27.5	539.010	602.569	11.8	2.1
. Halı	26.503	30.192	13.9	214.551	230.348	7.4	0.8
<i>İşlenmiş petrol ürünleri</i>	190.744	257.128	34.8	1.795.300	2.186.301	21.8	7.5
. Kimyevi madd. ve mam.	190.744	257.128	34.8	1.795.300	2.186.301	21.8	7.5
<i>Sanayi ürünleri</i>	1.676.418	2.363.046	41.0	16.343.550	19.604.518	20.0	67.0
. Hazır giyim ve konf.	592.073	802.804	35.6	6.257.046	7.595.233	21.4	25.9
. Taşıt araçları ve yan sanayi	332.890	505.285	51.8	3.252.062	3.713.568	14.2	12.7
. Elektrik, elektronik, makine	316.652	440.107	39.0	2.628.675	3.615.218	37.5	12.4
. Demir ve demir dışı metaller	338.932	506.926	49.6	3.307.887	3.659.083	10.6	12.5
. Çimento ve toprak ürünleri	90.010	101.015	12.2	842.669	953.667	13.2	3.3
. Diğer sanayi ürünleri	5.862	6.909	17.9	55.208	67.749	22.7	0.2
MADENCİLİK	48.225	69.725	44.6	476.772	564.875	18.5	1.9
. Maden ve metaller	48.225	69.725	44.6	476.772	564.875	18.5	1.9
TOPLAM	2.836.157	3.652.464	28.8	25.732.395	29.272.832	13.8	100.0

Küreselleşme üzerine tartışmalar...

Stiglitz haklı mı ?

Kapanan bankalarla, iş yerleriyle, artan işsizlik ve işini kaybeden yüzbinlerce kişi ile, düşen reel gelirlerle sık, sık ülkenin gündemine oturan ve her defasında giderek daha da derinleşen ekonomik krizler, bu krizlerden çıkabilmek uğruna, yardımımıza koşması için kapısını aşındırdığımız IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar ülkemizde hemen herkesimin ilgi odağı haline gelmiştir. Bu krizlere düşmemizde tüm kabahatin kendimizde olduğunu ve krizden çıkmak için bu uluslararası kuruluşların destek ve politika önerilerine ihtiyaç duyduğumuzu söyleyenler olduğu gibi krizlerin ard, arda gelmesinde bunların önerdiği yanlış politikaların temel bir rol oynadığını iddia edenler de bulunmaktadır.

Küreselleşmenin ve İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Batı Yarımküresinde uygulamaya konulacak olan döviz kuru sisteminin kararlaştırıldığı Bretton Woods Anlaş-

ması ile kurulması kararlaştırılan Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşların ekonomik krize yakalanmış Arjantin ve Türkiye gibi ülkelere önermiş oldukları politikaların özelde bu ülkeler için ve genelde gelişmekte olan ülkeler için yararlı olup olmadığı konusundaki tartışmalar, Dünya Bankası baş ekonomisti olan Joseph Stiglitz'in, daha bu kurumdan istifa etmeden Dünya Bankası'nın ve özellikle IMF'nin politikalarını keskin bir dille eleştirmeye başlaması üzerine daha da şiddetlenmiştir.

Bu günlerde Stiglitz'in bu alandaki görüşleri ile bu konuda ortaya konulan karşı görüşler konusunda üç değişik makale yayınlanmıştır. Bunlardan biraz eski tarihli olan Stiglitz'le yapılmış ve 29 Nisan 2001 tarihli The Observer gazetesinde yayınlanmış olan bir söyleşi, diğeri kendisinin 23 Eylül 2002 tarihinde Financial Times'da yayınlanmış olan bir yazısı ve sonuncusu da etkin ve

çok okunan Foreign Affairs mecmuasının Temmuz-Ağustos 2002 sayısında yayınlanmış olan ve Kaliforniya Üniversitesi'nden yine tanınmış bir ekonomi profesörü olan Barry Eichengreen'in, Stiglitz tarafından kaleme alınarak bu yıl içinde yayınlanmış olan "Globalization and Its Discontents"-Küreselleşme ve Onun Olumsuz Yanları- isimli eseri üzerindeki eleştirisidir.

Başkan Clinton'un Ekonomi danışmanları Kurulu'nun Başkanlığını yaptıktan sonra Dünya Bankası'nda Baş Ekonomist olarak çalışan J. Stiglitz, Dünya Bankası ve IMF'nin genel tutumu hakkında ortaya sürdüğü eleştirilerin geniş bir yankı bulması ve bu görüşlerin, küreselleşme karşıtları için önemli bir malzeme oluşturması üzerine Dünya Bankası'ndan ayrılmak zorunda kalmış ve Colombia Üniversitesinde hocalığa başlamıştır.

Yazdığı kitabın Prof. Eichengre-

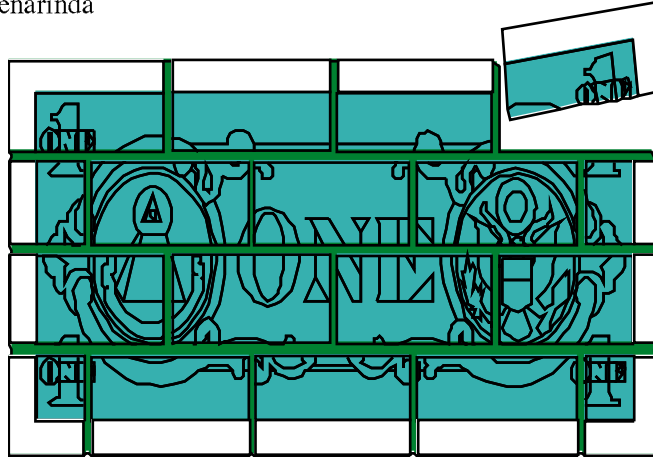
en tarafından yapılmış olan eleştirisini ve ortaya koyduğu düşüncelerine verilen yanıtları bir diğer yazının konusu yapmak üzere aşağıda, Stiglitz'in Financial Times'da yayınlanmış ve yukarıda sözü edilmiş olan, Türkiye'nin de adının geçtiği yazısında belirttiği görüşlere ana çizgileriyle yer verilmektedir;

Arjantin ekonomisinin batması ve çeşitli zamanlarda Brezilya ve Türkiye'nin uçurumun kenarında dolaşmakta olduğu bir görüntü ortaya koymasıyla son 12 aylık dönem, bizim - Dünya Bankası'nı ve IMF'yi kastediyor- temel problemlerle başedebilme konusundaki başarısızlığımızı bir kez daha vurguladı. Ancak hayal kırıklığına uğrayanlar sadece krize düşen veya düşme tehlikesi ile karşı karşıya kalan ülkeler olmadı. Liberalizasyon, özelleştirme ve istikrar -enflasyonun kontrol altına alınması- programlarının hızlı bir süreç içerisinde uygulamaya konulmuş olduğu Latin Amerika'nın her tarafında ülkeler, bu politikaların meyvelerini bekliyorlar. İşgücü piyasasının liberalize edilmesinin işsizlik haddinde bir düşme olmadığı halde daha düşük reel ücretlere yol açmış olduğu bu bölgede, 90'lı yıllarda ortalama büyüme hızı, ekonomik reform süreci öncesinde gerçekleştirilmiş olanın yarısını ancak geçebiliyor.

İlerleme sağlanıldığı doğrudur, örneğin IMF, sermaye piyasalarının liberalize edilmesi konusun-

daki tutumunu yeniden gözden geçirmektedir. Kurum aynı zamanda, büyük ölçüde başarısızlıkla sonuçlanmış olan şirket ve banka kurtarma operasyonlarına ilişkin davranışını yeniden mütalaa etmekte, fakirlik ve katılım kavramları üzerinde daha çok durmaktadır. Ancak temel problemlerin bir çoğu henüz çözülmemiştir.

Herşeyden evvel bugünkü sis-

temde, ticaret açığı vermekte olan ülkelerle ilgili temel istikrar-sızlık konusu dikkat çekmektedir. Tanım gereği ticaret açıklarının toplamının, ticaret fazlaları toplamına eşit olması gerekir. Eğer bir ülkenin ticaret açığı kapanıyorsa küresel anlamda bunun birbaşka yerde ticaret fazlasında bir eksilme olarak ortaya çıkması gerekiyor. Bu sistem bugüne kadar beklenenden de daha etkin bir şekilde çalışmıştır, zira A.B.D. bugüne kadar verdiği devasa boyuttaki ticaret açığı ile bir çok ülkeye ticaret fazlası verme olanağını tanımış, onların üretim ve büyüme hızlarını desteklemiştir. Fakat dünyanın bu en zengin ülkesi dı-

şardan borçlanmaya daha ne kadar devam edebilecektir. Başkalarının Amerikan bono ve menkul, gayrimenkul kıymetleri için olan hevesleri daha ne kadar sürecektir?

İkincisi fakir ülkelerin döviz kuru ve faiz haddindeki dalgalanma risklerine katlanmaları, zengin ülkelere göre çok daha zordur,

ama onlar bu riskleri üstlenmeye zorlanmaktadır. Oldukça makul düzeyde olduğu düşünülen borç stokları büyük devalüasyonlar ertesinde katlanılabilecek boyutlara ulaşmaktadır. Örneğin bu yıl, zaten çok fakir olan Moldova, hükümet gelirlerinin yüzde 75'ini borç geri ödemeleri için

kullanacaktır. Bir borçlanma işleminde hem borç alan hem borç veren bulunacağına ve borç verenlerin de risk yönetiminde daha yetkin ve ehliyetli olmaları beklenene göre, bir borç ödeyeme sorunu ile karşılaşıldığında hatanın çoğunun borç verenlerde aranması gerekir.

Üçüncü olarak Arjantin'de yaşanan kriz bizim, bir krizle karşılaştığımızda, krizi nasıl yönetmemiz gerektiğini daha öğrenememiş olduğumuzu göstermiştir. Şüphesiz kriz sürecinde yapılan hataların bir bölümü Arjantin'den kaynaklanmaktadır, ama Arjantin IMF'nin önerdiği her şe-

yi eksiksiz yerine getirse idi ve hiçbir yolsuzluk olayı da yaşanmasaydı, yine de krizden kaçınılabileceğine veya krizin daha az derin geçirilebileceğine inanmak için çok az neden olacaktı. Farz ediniz ki Arjantin kendisinden istenilen herşeyi yaptı ve IMF yardımına hak kazandı, yabancı yatırımcılar hala, ekonomik durgunluk yaşayan bir ülkeye kaynak getirecekler miydi?

Bizim reel ekonomiyi harekete geçirecek, canlandıracak politikalara ihtiyacımız vardır, bu da Arjantin'in ürettiği mallar için pazar yaratılması ve şirketleri için kredi temin edilmesi anlamını taşımaktadır. Dünya Bankası'na yürütülen bir çalışma, Meksika ekonomisinin toparlanmasını sağlayan esas unsurun, IMF tarafından uygulamaya konulan kurtarma hareketi değil de, bu ülkenin, Amerikan şirketlerince finanse edilmek suretiyle gerçekleştirilen A.B.D. ile olan ticareti olduğunu göstermiştir. 1997-1998 yıllarındaki krizden sonra Doğu-Asya ekonomilerinde gerçekleştirilen toparlanma süreci ise, Japonya'nın milyarlarca Dolar ticari kredi sağlamasına olanak hazırlayan Miyazawa kararları ile güç kazanmıştır. Biz Arjantin'e böyle, buna benzer bir olanak sağlamadık. Dördüncü husus ise ticaret anlaşmalarının daha adil bir şekilde düzenlenmesi gerektiği hususudur. Birleşmiş Milletler Cemiyetinin geçen Mart ayında yapmış olduğu zirve toplantısının en önemli sonuçlarından birisi, A.B.D.'nin sağlamakta olduğu yardımları arttırma

yönünde verdiği söz olmuştur. Ancak bu gelişme aynı zamanda bundan evvelki yardımların ne kadar yetersiz olduğunu da göstermiştir. Toplantının ortaya koyduğu bir diğer gerçek ise, finansman konularının diğer ekonomik meselelerden ayrı mütalaa edilemeyeceği hususudur.

İhracat gelir getiricidir ve yeni iş alanları yaratır. Ancak ticaret müzakereleri bugüne kadar asimetrik bir görünüm ortaya koymuştur. Kuzeyli ülkeler bugüne kadar piyasalarını güneyli ülkelere açmak hususunda yeterli çabayı göstermediler. A.B.D. nin kendi çiftçilerine sağladığı büyük çaplı sübvansiyonlar durumu daha da kötüleştirmiştir.

Beşinci husus ticaretin bir ekonomik istikrar aracı olarak kullanımının sağlanmasıdır. Geçmiş dönemde bir ekonomik durgunluk içine giren veya ithalat patlaması ile karşılaşan ülkeler kendi ekonomilerini korumak için gümrük vergilerini yükseltme cihetine gittiler. Bu gibi, ben değil komşu fakirleşsin –beggar-thy-neighbor- politikaları Büyük Buhran'ı –30'lu yılların başındaki büyük ekonomik daralma - daha da derinleştirmiştir. Dahili piyasaların geçici bir süre için krizde olan ülkelere açılması daha iyi olmaz mı? Arjantin'in ürettiği şarap, sıgır eti veya buğdayın satışlarının artması ülkenin ekonomisinin toparlanmasına, milyarlarca dolar tutarındaki dış kaynak temininden daha fazla yardımcı olabilir.

Altıncısı, 11 Eylül olayları ve terörizmle savaş finans sektörünün

şeffaflığı konusunu yeniden gündeme taşımıştır. Gizli banka hesaplarının gelişmekte olan ülkeleri zayıf düşüren etkisi çözüme kavuşturulmalıdır. Bu hesaplar, birçok gelişmekte olan ülkeyi daha da zayıflatan, yolsuzluk, vergi kaçırma ve uyuşturucu ticaretinden elde edilen kazançların aklanması faaliyetlerini besleyen, kolaylaştıran unsurların merkezinde yer almaktadır. Şeffaflık sorunu, yönetimleri konusunda kaygıların olduğu büyük uluslararası ekonomik kuruluşlar için de söz konusudur.

Sonuncu husus ise halen Dünya Bankası ve IMF çevrelerinde görüşülmekte olan hükümetlerin iflası ve egemen borç yapılandırma mekanizması konusudur. Ancak bu konuda IMF'nin deruhte edeceği merkezi rol konusunda kaygı duyulmaktadır. Bir iflas sürecinde borç verenlerden birisi

- Birkaç kreditör arasından biri olarak değil de- merkezi bir rol üstlenebilir mi?

Uluslararası sermaye akımları dahil küreselleşme, sadece maliye bakanlarını ve merkez bankası guvernörlerini değil sıradan bireyleri de ilgilendiren bir konudur. Bununla beraber bu kesimin sesi hiç duyulmamaktadır. Küresel ekonomik mimari yapı üzerinde kafa yorarken, onların, sıradan bireyler topluluğunun, halen küresel toplumun karşı karşıya kaldığı en önemli sorun olduğu hususunun hatırdan tutulması, onların gözönüne alınmakta olduklarının güvence altına alınması gerekmektedir.

Dış ticaretin serbestleştirilmesi ve ekonomik büyüme

Buharlı lokomotiflerin geliştirilmesi ile demiryolu taşımacılığında sağlanan ilerleme, buharlı gemilerin devreye girmesi, Süveyş ve Panama kanallarının açılması sonucu ulaştırma alanında sağlanan teknolojik evrimler ayrıca telgraf, telsiz telefon ve Atlantik ötesi kablo döşenmesi gibi haberleşme alanındaki çarpıcı ilerlemeler 1870'li yıllardan itibaren uluslararası ticaretin ve buna bağlı olarak mali alanda serbestleşmenin hızlı bir gelişme sürecine girmesinde temel etkenleri oluşturmuşlardır. Denizasıırı ulaşımın kolaylaşması ve maliyetinin düşmesi ticaret hacmini arttırırken uluslararası büyük çaplı sermaye hareketlerine de yol açmış, uzun vadeli getirilere dayalı dış yatırımları çoğaltarak mali kuruluşların gelişmesini ve finansal serbestleşmeyi teşvik etmiştir. Söz konusu dönemde Dünya genelinde uygulanmakta olan "Altın Standardı" uluslararası mal ve para akımlarını kolaylaştırmış ve ulusal para politikalarının, bu pa-

ra rejiminin gerekli kıldığı 'sabit kur sistemi'ne uyumlu olarak yürütülmesi sayesinde, özel uluslararası mali işlemler büyük ölçüde hükümetlerin kontrolü dışında yürütülebilmektedir. Ticari ve mali alandaki bu serbestleşme eğilimi I. Dünya savaşının başladığı 1914 yılına kadar sürmüştür ancak her iki Dünya savaşı süresinde ve bu iki savaş arasında kalan dönemde uluslararası mal ticareti ile mali bütünleşme hareketleri, savaşta olan hükümetlerin ülke kaynaklarını ihracattan askeri üretime yönlendirmeleri, kısıtlı döviz kaynaklarını dış ticaret açığına tahsis etmek amacıyla kambyo kontrolüne ihtiyaç duymaları gibi nedenlerle, önemli bir daralma göstermiştir. Diğer taraftan 1930'ların başında "Büyük depresyon" döneminde hükümetlerin, bir taraftan kendi paralarının altın paritesini sabit tutmaya ve bağımsız para politikası gütmeye çalışırken, öte yanda kendi ulusal üretimlerini canlandırmak için ithalat üzerine miktar kısıtlamaları ve diğer engeller getirmeleri ve

sermaye hareketlerini kontrole yönelmeleri bu dönemde dünya ticaret ve sermaye hareketleri hacimlerinin keskin bir düşüş göstermesinde etkili olan diğer bir unsur olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı izleyen dönemde dış ticaret ve sermaye hareketleri üzerindeki sınırlamaların giderek hafifletilmesine paralel olarak, ticaret ve finans alanındaki bütünleşme hareketleri genişlemeye başladı. Harbin sonunda, altın standardının ortadan kalkmasından sonra dünyada benimsenecek 'döviz kuru rejimi'nin belirlenmesi amacıyla Bretton Woods'da yapılan görüşmelerin ardından 'Dolar Standardı'na geçilmesi ve uluslararası ticaretin ülkelerin refahı açısından temel bir unsur niteliği taşıdığı ve uluslarca Dolara bağlı sabit kurlar idame ettirilirken bağımsız para politikalarının izlenebilmesine olanak vermek için sermaye hareketleri üzerindeki kontrollerinin sürdürülmesi gerektiği hususlarında genel anlayış birliği sağlanması üzerine önce dış tica-

ret üzerindeki engellerin hafifletilmesi yoluna gidildi. 1960'lı ve 1970'li yıllarda ticari engelleri yumuşatmaya başlayan sanayileşmiş ülkeleri 1980'li ve 1990'lı yıllarda gelişmekte olan ülkeler izledi.

Uluslararası ticaret hacmindeki yükselme zamanla sermaye hareketleri üzerindeki kontrollerin zayıflamasına ve giderek süregelen ticari açık ve fazlaların yol açtığı baskılarla 'sabit kur sistemi'nin zayıflamasına ve sonunda da çökmesine neden oldu. Bretton Woods (Dolar standardı) sisteminin çökmesiyle gelişmiş ülkeler -bellibaşlı para birimleri üzerinde- kendi parasal politika bağımsızlıklarını korurken, finansal hareketler üzerindeki kontrolleri gevşetme olanağını buldular. Gelişmekte olan ülkeler ise finansal hareketler üzerindeki kontrollerini tedrici bir şekilde 1980'li ve 1990'lı yıllarda serbestleştirmeye başladılar.

Ekonomik teori, günümüzde küreselleşme (globalleşme) olarak tanımlanan uluslararası mal ve sermaye hareketleri serbestleştirilmesinin, başta sermaye olmak üzere üretim unsurlarının en etkin biçimde kullanılacakları bölgelere akımına ve ülkelerin, üretiminde en

verimli oldukları üretim alanları üzerinde uzmanlaşmalarına (kıyaslamalı avantajlar) ve ölçek ekonomilerine olanak sağlayarak kaynak tahsisinde etkinliğe ve dünyada genel refah düzeyinin yükselmesine katkı sağlayacağını öngörür.

TÜRMÖB'un 2000 yılı Ekonomik Raporunda da yer verildiği üzere, yakın geçmiş dönemde, uluslararası ticaretin ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesinin fakir ve gelişmekte olan ülkeler aleyhine sonuçlar verdiği, zengin-fakir ülkeler arasındaki gelir farklarını daha da yükselttiği ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) tarafından benimsenen politikaların ve yürütülen çalışmaların ülkeler arasında ayırım-

cılığa yol açtığı ve fakir ülkeler aleyhine sonuçlar doğurduğu yolunda giderek yaygınlık kazanan görüşler giderek bir çok ortamda dile getirilmektedir. Bu doğrultudaki görüş sahiplerinin, WTO'nun Seattle, Washington ve Ottawa'da yapmış olduğu Bakanlar Konseyi Toplantıları esnasında yaptıkları yoğun ve şiddetli içeren gösterilerinin de etkisiyle WTO tarafından yaptırılmış olan ve ticaretin serbestleştirilmesi ile ekonomik büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışma, "dışa açık" ekonomilerin, ekonomik büyüme, şiddetli ekonomik krizlerden korunabilme ve yapısal değişim sağlanabilmesi açılarından, "kapalı" ekonomilere göre çok daha iyi bir performans tutturdıklarını tespit etmiştir. Çalışma sonuçlarına göre, gelişmiş

ülkelerle gelişmekte olanlar arasındaki yaşam standardı farkını kapatmakta olan ülkeler uluslararası ticarete açık olan ülkelerdir ve açık oldukları ölçüde fark daha hızlı kapanmaktadır.

IMF'nin Eylül 2002'de yayınlamış olduğu Dünya Ekonomik Raporu'nda da ticaret ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye önemli bir yer verilmiş ve bu alanda yapılmış olan araştırmaların sonuçları ortaya konulmuştur.(1)

1980'lerin başlarından buyana gelişmekte olan ülkelerde yaygın bir ticaret serbestleştirme hareketine tanık olunmuştur. Ve dış ticaret alanında gerçekleştirilen bu serbestleştirme hareketinin ekonomik büyüme üzerine olan etkilerinin ne şekilde kendisini gösterdiği konusunda çeşitli çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmalar, dışa açık veya açık olmayan ülkeler arasında karşılaştırmalar yapılması, belirli ülkeler bazında araştırma yapılması ve sanayi kolu veya firma bazında çalışmalar yapılması şeklinde başlıca üç ayrı yöntem uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Bu değişik üç türdeki çalışmaların hepsi de, dış ticarete daha açık bir ekonomi politikası izlenmesinin, yüksek düzeyde verimlilik ve kişi başı gelir sağlanmasına önemli ölçüde katkı sağladığı ve ticaretin serbestleştirilmesinin ekonomik büyümeyi desteklediği yolunda kanıtlar ortaya koymuştur.

Ülkelerarası kıyaslamalar üzerinde yapılan ekonometrik çalışmaların birçoğu, bir ekonominin dışa açık olmasının, kişi başına gayrisafi milli hasılanın (GSYİH) düzeyi ve büyüme hızı konusunda önemli bir açıklayıcı değişken olduğu sonucuna varmıştır.

Yapılan diğer bir dizi çalışma da belirli bir ülkede zaman ilerledikçe ekonominin dışa açıklık seviyesinde yaşanan değişmelerin, gelir düzeyinde meydana gelen değişmelerin önemli bir belirleyici unsuru olduğunu göstermiştir. Bu kapsamda yapılan bir çalışma 70'li yılların sonları ile 90'lı yılların ortaları arasındaki dönemde toplam dış ticaret değe-

rinin GSYİH'ya oranını en fazla oranda arttıran ülkelerin (küreselleşen ülkeler), dışa açılmayan, küreselleşmeyen ülkelere göre 90'lı yıllarda, ortalama olarak kişi başına gelir düzeylerinde çok daha hızlı bir büyüme gerçekleştirdiklerini ortaya koymuştur.

Ülke bazında yapılan çalışmalar da aynı şekilde, dış ticaretin serbestleştirilmesinin önemli faydalar yarattığını, güçlü biçimde idame ettirilen liberalizasyon politikalarının ihracat hacminde ve reel GSYİH'da hızlı bir büyümeye olanak sağladığını ortaya koymuştur.

Sanayi kolu ve firma bazında yürütülen araştırmalar, dışa açık olmanın ihracatta, verimlilikte ve sonunda da gelir düzeyinde yükselmeye katkıda bulunmasını sağlayan çeşitli mekanizmaların varlığını tespit etmiştir. İthal, yabancı menşeli girdilere ulaşabilme, verimliliğin yükselmesine katkı sağlayacak şekilde bilgi kaynaklarına erişimi kolaylaştırmaktadır. Dışa açılmayla artan dış rekabet, bazı yerli firmaların işi bırakmasına neden olduğu gibi yeni buluşları, yaratıcılıkları arttıracak şekilde yeni firmaların iş sahalarına girmesine de olanak sağlamaktadır.

Birçok araştırma ihracat yapan firmaların daha verimli çalıştığını göstermekte olup, son zamanlarda yapılmış olan çalışmalar da, ihracatın verimlilik artışlarına yol açtığını gösterecek şekilde, firmaların ihracata yönelmeleri ile birlikte verimlilik düzeylerinde olağanüstü bir artış olduğunu tespit etmiştir.

Dış ticarete serbestleştirmeye

gitmenin verimlilik artışına yol açmakta olduğu bulgusuyla tutarlı biçimde, "yeni kurulmuş sanayi tesislerinin korunması gerektiği" (infant industry protection) savının da gerçek hayatta pek kanıtlanmadığı hususu ortaya çıkmıştır. Verimlilikte artış sağlamanın, gümrük korumacılığına dayanmak suretiyle sadece yaparak öğrenme yoluyla değil aynı zamanda daha gelişmiş teknolojilere sahip olmak için daha aktif, etkin çaba harcanması gerektiği gerçeğini yansıtacak biçimde, korunma altına alınan sanayilerin genelde daha yavaş bir büyüme eğilimi gösterdikleri görülmüştür.

Dış ticarete açıklık seviyesinin fakirliğin azaltılması açısından taşıdığı en önemli husus onun, GSYİH üzerine olan etkisidir, zira, ortalama kişi başına gelirdeki değişme, fakirlik düzeyindeki değişmelerin en başta gelen belirleyicisidir. Son yirmi yıllık dönemde dünyadaki fakir insanların (gelirleri günde 2 Doların altında olanlar) toplam dünya nüfusuna olan oranında meydana gelen hızlı düşmenin, gelir dağılımında meydana gelen değişmelerden değil de, hemen tümüyle ekonomik büyümeden kaynaklandığını söylemek olanaklıdır, çünkü zaman içinde gelir dağılımı, ortalama kişi başına gelirdeki değişmelere göre çok daha az değişme gösterir. Elde edilen kanıtlar ticaretin serbestleştirilmesi ile ilgili olsun yada olmasın, ekonomik büyümenin gelir dağılımı üzerinde sistematik bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir.

(1) IMF; World Economic Outlook, Eylül 2002, Sh. 132

Enflasyon istikrarını korudu

Ekim ayında Toptan Eşya Fiyatları Genel İndeksi bir önceki aya göre yüzde 3,1, bir önceki yılın Aralık ayına göre yüzde 25,5, bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 36,1 ve oniki aylık ortalamalara göre yüzde 59 oranında artış gerçekleştirdi. Ekim ayındaki yüzde 3,1'lik artışın 0,3'ü Devlet sektöründeki fiyat artışlarında, 2,8'i de özel sektördeki fiyat artışlarından kaynaklandı. Genel İndeksdeki 3,1'lik artışın 1,2'si imalat sanayi sektöründen kaynaklandı. Bir önceki yılın Aralık ayına göre TEFE'de Ekim ayında yüzde 25,5 artış yaşandı. Bu artışta madencilik ve taşocakçılık sektörü en yüksek paya sahip oldu.

Ekim ayında Tüketici Fiyatları Genel İndeksi bir önceki aya göre yüzde 3,3, bir önceki yılın Aralık ayına göre yüzde 24,0, bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 33,4 ve oniki aylık ortalamalara göre yüzde 51,2 artış gerçekleştirdi. Ekim ayındaki yüzde 3,3'lük artışın ana harcama grupları itibariyle 1,2'si gıda, içki, tütün grubundan, 1,2'si giyim ve ayakkabı grubundan, 0,6'sı konut grubundan, 0,1'i ev eşyası grubundan, 0,1'i ulaştırma grubundan, 0,1'i de eğlence ve kültür grubundan kaynaklandı. Bir önceki yılın Aralık ayına göre TEFE'deki artış yüzde 24 olarak gerçekleşti.

TEFE	EKİM 2002	EKİM 2001
Bir önceki aya göre değişim oranı (%)	3,1	6,7
Bir önceki yılın Aralık ayına göre değişim oranı (%)	25,5	73,8
Bir önceki yılın aynı ayına göre değişim oranı (%)	36,1	81,4
(01.11.2001-31.10.2002) - (01.11.2000-31.10.2001) 12 aylık ortalamalara göre değişim oranı(%)	59,0	53,2

TÜFE	EKİM 2002	EKİM 2001
Bir önceki aya göre değişim oranı (%)	3,3	6,1
Bir önceki yılın Aralık ayına göre değişim oranı (%)	24,0	56,6
Bir önceki yılın aynı ayına göre değişim oranı (%)	33,4	66,5
(01.11.2001-31.10.2002) - (01.11.2000-31.10.2001) 12 aylık ortalamalara göre değişim oranı(%)	51,2	49,8

		2002										2001	
		Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
TEFE	Bir öncek aya göre değişim	4,2	2,6	1,9	1,8	0,4	1,2	2,7	2,1	3,1	3,1	4,2	4,1
	Bir önceki yılın Aralık ayına göre değişim	4,2	6,8	8,8	10,8	11,2	12,5	15,5	18,0	21,7	25,5	81,1	88,6
TÜFE	Bir öncek aya göre değişim	5,3	1,8	1,2	2,1	0,6	0,6	1,4	2,2	3,5	3,3	4,2	3,2
	Bir önceki yılın Aralık ayına göre değişim	5,3	7,2	8,4	10,7	11,3	12,0	13,6	16,1	20,1	24,0	63,3	68,5

Dünya ekonomisi

Deflasyon endişesi

Asya'nın önde gelen ekonomistleri, "hükümetlerin ihtiyatlı ekonomi politikaları uygulamaları halinde, fiyatlar ve ücretler genel seviyesinin tüm dünya çapında global ekonomik büyümeyi tehdit edecek ölçüde önemli oranda düşebileceği" uyarısında bulundu.

Bölgenin büyük şirketlerinin yöneticileri ile bazı uluslararası kuruluşların bölgeden sorumlu ekonomistlerinin seminerinde, fiyatlar ve ücretler genel seviyesindeki düşüşlerin (deflasyon) Japonya ve Hong Kong başta olmak üzere Asya'da bariz olduğu, Singapur, ABD ve Avrupa ülkelerinde deflasyon işaretlerinin güçlendiği anlatıldı.

Dünya Bankası'nın kıdemli ekonomisti Sethaputh Suthi-watnaruputi, "Daha da endişe verici olanı her ülkenin borçlu olması, önde gelen ekonomiler yavaşlayınca bu ölümcül bile-

şim haline geliyor, çünkü, fiyatlar düşse de hiç kimse harcamak istemiyor" dedi.

Yüksek kamu borcu risk getiriyor

Tayland dahil, kamu borçları büyük miktarlara varan ve bilhassa da, gayrisafi yurtiçi hasılanın (GSYİH) kamu borçlarını aşmadığı ülkelerde deflasyon riski yüksek. Mesela, Tayland, mevcut brüt GSYİH'ıyla elinden gelen gayreti gösteriyor. Fakat daha iyisini yapamayacak.

Böyle bir durumda, hükümetin ekonomiyi canlandırmak için yapacağı şey kalmıyor, faiz oranlarının daha da düşürülemeyeceği ortamda ülke içi harcamaların artırılması, dış dünyaya güvenilmemesi gerekiyor.

Ekonomistlerin, insanların harcamadan aşırı ırkıttığının işareti olarak gördükleri deflasyon, Japonya'da yaşandığı üze-

re, uzun vadede şirketlerin karlarını eritme gibi ciddi sonuçlara yol açabiliyor.

Büyüme yüksek gidecek

Dünya Bankası'nın tahminlerine göre, global ekonomi gelecek birkaç yılda yüzde 2.3 ila yüzde 2.7 büyüyecek. Doğu Asya ekonomileri yüzde 2 ila yüzde 2.5 büyürken, Avrupa ve ABD'ninki binde 5 ve yüzde 1.5'de kalacak.

ABD ekonomisinin, yılın 3. üç aylık döneminde önemli sayılabilecek, yüzde 3.1 oranında büyüdü. ABD Ticaret Bakanlığından yapılan açıklamada, ekonominin en sağlıklı göstergesi olarak kabul edilen ve bir ülke sınırları içinde üretilen bütün mal ve hizmetlerin toplamını ifade eden Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın (GSYİH), Temmuz-Eylül ayları arasında yüzde 3.1 büyüme gösterdiği belirtildi. Yılın 3. çeyreğinde sağlanan bu büyüme, bazı iktisatçıların bek-

lentilerinin altında kalsa da, bir önceki üç aylık dönemde yüzde 1,3'lük cılız büyümeyle karşılaştırıldığında olumlu bir rakamı temsil ediyor.

İngiltere ekonomisi gözden geçirilmiş verilere göre yılın ikinci çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 0,7 oranında büyüdü. Büyümenin yüzde 1,2'den yüzde 0,7'ye düşmesi geçen yılın büyüme rakamlarının yukarı doğru revize edilmesinden kaynaklandı. İmalat sanayindeki durgunluğa ve istihdamdaki azalmaya rağmen işsizlerin sayısında kamunun istihdam yaratmasına bağlı olarak azalma olduğu görülmekte. Öte yandan perakende satış fiyatlarındaki sakin seyir enflasyonun kısa vadede ekonomi için bir tehdit oluşturmadığını göstermekte.

Euro Bölgesi'nde yılın ikinci çeyreğinde GSYİH'nin yüzde 0,3 oranında büyüdüğü açıklandı. İlk çeyrekteki büyümenin kaynağında büyük oranda stoklar ve net ihracat yer alırken, ikinci çeyrekte bu kalemlerin yerini büyümeye yüzde 0,2'lik katkısıyla tüketim harcamaları aldı. İkinci çeyrekte hizmetler sektörü çıktısı artarken, sanayi sektörü çıktısı azaldı. İkinci çeyrek büyüme rakamları ile ilgili olarak göze çarpan diğer önemli gelişmeler ise gayri safi sabit sermaye oluşumunun bir önceki çeyreğe göre azalması, ihracattaki artışın da ithalattaki

artıştan oransal olarak daha yüksek gerçekleşmiş olması olduğu kaydedildi.

Gelişmekte olan piyasalardaki gelişmeler

Latin Amerika ülkelerinde ikinci çeyrek büyüme rakamları birinci çeyreğe göre daha olumlu bir tablo ortaya koymaktadır. Bölgenin önemli ekonomilerinden Brezilya, Meksika ve Şili yılın ikinci çeyreğinde sırasıyla yüzde 1, yüzde 2,1 ve yüzde 1,7 oranlarında büyümüşlerdi. İkinci çeyrek sonrası açıklanan sanayi üretimi verileri ikinci çeyrekte kaydedilen olumlu rakamların üçüncü çeyrekte de devam edebileceğini göstermekte. Öte yandan Arjantin ve Venezüella ikinci çeyrekte oldukça farklı bir görüntü çizmişlerdi.

Arjantin ekonomisi ikinci çeyrekte yüzde 13,6, Venezüella ekonomisi ise aynı çeyrekte yüzde 9,9 oranında daralmıştı. Bölgede varolan risklerin nasıl bir seyir izleyeceği ve küresel büyümenin önümüzdeki dönemlerdeki hızı Latin Amerika ekonomilerinin toparlanma sürecinin en önemli parametreleri olması beklenmekte.

Asya ekonomileri küresel toparlanmadaki yavaşlamaya rağmen yüksek hızlarını ikinci çeyrekte de sürdürdüler. Açıklanan son verilere bakıldığında söz konusu ekonomilerin yüksek büyüme hızlarını üçüncü çeyrekte de sürdürmelerinin

mümkün olduğu düşünülmekte. Ağustos ve Temmuz aylarında bölge ekonomilerinde sanayi üretimi yüksek oranlarda artmaya devam etti. İhracattaki artışın getirdiği yüksek büyüme hızlarının dördüncü çeyreğe taşınması ihtimalinin ise ABD'nin ekonomik durumu nedeniyle güçleştiği düşünülmekte. Öte yandan Irak operasyonun da bölge ekonomilerinde yurtiçi talebi azaltıcı yönde bir etki gösterebileceği düşünülmekte.

ABD yönetimi, Alaska'dan Arjantin'e kadar uzanacak Amerika Kıtaları Serbest Ticaret Bölgesi'ni (FTAA), 2005 yılına kadar kurmaya çabalarırken, diğer 34 ülkeden artık eskisi kadar destek bulamıyor. FTAA'da gümrük tarifeleri ve ticaret engellerinin indirilmesine dair Ekvador Başkenti quito'daki görüşmeler sırasında, tüm bölgenin yerli halkları, sendikalar ve solcu gruplar protesto gösterileri yapmaya hazırlanıyor.

Uzmanlar, ekonomik ve siyasi krizlerle boğuşan bölgede, Amerikan ticaret bloğunun 10 yıl içinde kurulması hedefinin çok iddialı olduğunu belirtiyorlar. Brezilya'da solcu devlet başkanı Lula da Silva'nın seçilmesinin, bu konudaki belirsizliği arttırdığına dikkat çekiliyor. Silva, ABD yönetiminin FTAA'yı kurma çabalarını "Latin Amerika'nın ABD'ye ilhakı" olarak nitelemişti.

Konsolide Bütçe Gerçekleşmeleri

Bazı Konsolide Bütçe Gelirleri Kümülatif Gerçekleşmeleri	Ocak-Eylül (Trilyon)			Reel Artış (Enflasyondan Arındırılmış)*	2002 Yılı Bütçe Hedefi
	2001	2002	Artış (%)		
Gelirler	36.373	55.403	52.3	8.6	71.218
Genel Bütçe Gelirleri	35.920	54.571	51.7	7.8	70.918
Vergi Gelirleri	27.439	41.978	53.0	9.3	57.911
Gelirden Alınan Vergiler	10.983	13.465	22.6	-12.8	19.027
Gelir Vergisi	8.323	9.630	15.7	-17.8	15.401
GVK Göre Alınan Geçici Vergi	149	231	55.0	10.7	
Kurumlar Vergisi	2.318	3.787	63.4	16.4	3.595
KVK Göre Alınan Geçici Vergi	1.844	3.021	63.8	16.4	
Servetten Alınan Vergiler	389	676	73.8	23.5	695
Motorlu Taşıtlar Vergisi	367	651	77.4	26.4	669
Mal ve Hizmetlerden Alınan V.	12.291	21.307	73.3	23.5	28.625
Dahilde Alınan KDV	4.823	8.176	69.5	20.7	10.608
Taşıt Alım Vergisi	182	143	-21.4	-43.6	490
Akaryakıt Tüketim Vergisi	3.680	6.353	72.6	22.8	10.509
Banka ve Sigorta Muameleleri V.	1.267	739	-41.6	-57.8	1.588
Özel İletişim Vergisi	414	626	51.2	7.8	975
Özel İşlem Vergisi	234	390	66.6	18.5	465
Dış Ticaretten Alınan Vergiler	3.775	6.528	72.9	23.5	9.560
İthalde Alınan KDV	3.498	6.075	73.7	24.3	8.892
Vergi Dışı Normal Gelirler	5.716	8.941	56.4	11.4	7.007
Katma Bütçe Öz Gelirleri	453	832	83.7	30.7	300
Harcamalar	54.807	79.982	45.9	4.2	98.131

*Hesaplama TÜFE % 40,2 olarak alınmıştır.

EKONOMİK VERİLER

GSMH	2002 (Q2)	2001	2000	1999	1998	1997
GSMH (Cari fiyatlarla ABD Doları)		179.480	199.986	185.266	206.559	192.376
GSMH (1987 fiyatlarıyla Milyar TL)	26.992	107.911	119.145	112.044	119.303	114.874
GSMH (Değişim Hızı 1987 fiyatlarıyla %)	8.8	-9.4	6.3	-6.1	3.9	8.3
Kişi başına GSMH (ABD Doları)		2.160	2.948	2.880	3.255	3.079
Üretim İndeksi	101.2	92	101	95.7	100.9	100
Toplam İhracat (Milyon/Dolar)	15.872	31.340	27.775	26.587	26.974	26.261
Toplam İthalat (Milyon/Dolar)	21.463	41.39	44.503	40.671	45.921	48.559
Dış Ticaret Dengesi (Milyon/Dolar)	-5.591	-10.059	-26.728	-14.084	-18.947	-22.298
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı %	74.0	75.7	51.0	65.4	58.7	54.1
İşsizlik Oranı (%)	13.9	8.5	6.6	7.7	6.8	6.7
İç Borç Stoku (Trilyon TL)	137.093	122.157	36.421	22.920	11.612	6.683
Dış Borç Stoku (Milyon/Dolar Yeni Tanım)	117.538	115.110	118.615	102.120	96.313	84.182
Cari İşlemler Dengesi (Milyon/Dolar)	-6.49	3.314	-9.819	-1.360	1.984	-2.638

	2002		2001		2000
(Milyar TL)	11 Ekim	04 Ekim	28 Aralık	12 Ekim	26 Aralık
Emisyon	6.963.908	7.099.877	5.328.876	5.168.199	3.772.411
Para Arzı					
- M1	13.119.856	13.323.281	9.576.464	9.695.431	8.209.624
- M2	55.782.665	56.347.661	46.985.987	41.687.735	32.812.563
- M3	59.812.213	60.008.665	50.587.717	43.822.850	34.957.467
Yurtiçi Kaynaklı TL. Mevduat	52.230.338	52.129.940	44.921.682	38.978.105	30.854.282
- Vadeli Tasarruf	36.806.880	37.028.568	31.291.397	28.092.032	21.011.698
- Vadesiz Tasarruf	3.271.880	3.348.448	3.170.598	2.820.206	2.939.556
- Vadeli Ticari	5.855.929	5.995.812	4.621.320	3.910.272	3.591.241
- Vadesiz Ticari	3.317.150	3.311.228	3.100.924	2.498.621	2.054.864
- Resmi Mevduat	2.978.499	2.445.884	2.737.446	1.666.974	1.256.923
Kredi Stoku	34.465.054	34.449.854	34.796.973	36.568.048	27.775.055
- Tüm Banka Kredileri	33.715.054	33.699.854	34.046.973	35.818.048	27.273.331
- M.B. Kredileri	750.000	750.000	750.000	750.000	501.724
Bank. El. Tah. ve Bono	77.300.374	75.428.986	44.301.618	57.331.126	10.843.431

Mevzuat Değişiklikleri

- 01 Ekim 2002**
- Gümrük Genel Tebliği (Gümrük İşlemleri) Seri No:19
 - Mülga Dış Krediler Kur Farkı Fonu'ndan Kullanılmış Kredilere Uygulanacak Değişken Faiz Oranı Hakkında Tebliğ
- 02 Ekim 2002**
- Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği (Seri No:309)
 - 2002 Yılı Ağustos Ayına Ait Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı Hakkında Tebliğ
 - 2002 Yılı Ağustos Ayına Ait Yabancı Sermayeli Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı Hakkında Tebliğ
- 04 Ekim 2002**
- Anayasa Mahkemesinin E:1999/46 (2004 Sayılı İcra ve İflas Kanunu, 1580 Sayılı Belediye Kanunu ile İlgili), K:2000/25 Sayılı Kararı
 - Anayasa Mahkemesinin E: 2001/382 (4706 Sayılı Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi ve Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile İlgili), K:2002/21 Sayılı Kararı
- 05 Ekim 2002**
- Bankaların Birleşme ve Devirleri Hakkında Yönetmeliğin 18 inci Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik
 - Gümrük Genel Tebliği (Yatırım Teşvik) (Seri No:7)
- 10 Ekim 2002**
- 2002/4808 Kamu Personelinin Maaşlarının Hesabına Esas Tutulan Katsayıların Yeniden Tespiti ile Muh-
telif Statülerde İstihdam Edilen Sözleşmeli Personelin Ücretlerinin Artırılmasına İlişkin Karar
- 11 Ekim 2002**
- Gümrük Genel Tebliği (Gümrük İşlemleri) (Seri No:20)
- 15 Ekim 2002**
- Hazine Müsteşarlığı Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik
 - Milli Savunma Bakanlığı Hesap Teftiş Yönetmeliği
 - Gümrük Genel Tebliği (Tarife-İzahname) (Seri No:3)
 - 2002 Yılı Eylül Ayına Ait Dahilde İşleme İzin Belgelerinin Sektörel Dağılımı Hakkında Tebliğ
 - 2002 Yılı Eylül Ayına Ait Yurt İçi Satış Teslimler ile İlgili Belgelerin Sektörel Dağılımı Hakkında Tebliğ
 - 2002 Yılı Eylül Ayına Ait Hariçte İşleme İzin Belgelerinin Sektörel Dağılımı Hakkında Tebliğ
 - 2002 Yılı Eylül Ayına Ait Vergi Resim ve Harç İstisnası Belgelerinin Sektörel Dağılımı Hakkında Tebliğ
- 16 Ekim 2002**
- Sigorta Şirketlerinin Faaliyetine Son Verilmesi ve Tasfiye İşlemlerinin Yürütülmesi Sırasında Teminatla-
rın Sigortalı Alacaklarına Tahsis Edilmesine İlişkin Tebliğ (No:7)
- 17 Ekim 2002**
- Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanları Kurulu Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
 - Bütçe Kontrolörleri Görev ve Çalışma Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 22 Ekim 2002**
- 2002/4809 Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Bağlı Ortaklıklarının, 2003 Yılına Ait Genel Yatırım ve Finans-
man Programı'nın Tespiti Hakkında Karar
- 23 Ekim 2002**
- Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
 - Muhasebe Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 24 Ekim 2002**
- Akaryakıt Dağıtım ve Pazarlama Şirketlerinin Kurulmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Kararın Uy-
gulanmasına Dair Tebliğ (PIGM-2002/7)
- 25 Ekim 2002**
- 2002/4842 Kütlü Pamuk, Yağlık Ayçiçeği, Soya Fasulyesi, Kanola ve Zeytinyağı Üreticilerine Destekle-
me Primi Ödenmesine Dair Karar
 - Özel Tüketim Vergisi Tutarlarının Belirlenmesine İlişkin Karar
 - Menkul Kıymetlerin Geri Alma veya Satma Taahhüdü ile Alım Satımı Hakkında Tebliğde Değişiklik Ya-
pılmasına Dair Tebliğ (Seri: V, No:57)
 - Aracı Kurumların Sermayelerine ve Sermaye Yeterliliğine İlişkin Esaslar Tebliğinde Değişiklik Yapılma-
sına Dair Tebliğ (Seri: V, No:58)
- 26 Ekim 2002**
- Özel Tüketim Vergisi Genel Tebliği (Seri No:2)
 - Kurumlar Vergisi Genel Tebliği (Seri No:78)

Vergi Takvimi

- 07.11.2002** Ekim 2002 Dönemi 4705 Sayılı Kanuna Göre Tahsil Edilen Özel İşlem Vergisi Bildirimi ve Ödenmesi
- 07.11.2002** Ekim 2002 Dönemi Çeklere ait Değerli Kağıtlar Vergisi Bildirimi ve Ödenmesi
- 11.11.2002** 16-31 Ekim Dönemine ait Petrol ve Doğalgaz Ürünlerine İlişkin Özel Tüketim Vergisi Beyanı ve Ödenmesi
- 15.11.2002** Temmuz-Ağustos-Eylül 2002 Dönemine ait Gelir Geçici Verginin Beyanı ve Ödenmesi
- 15.11.2002** Temmuz-Ağustos-Eylül 2002 Dönemine ait Kurum Geçici Verginin Beyanı ve Ödenmesi
- 15.11.2002** Ekim 2002 Dönemi Özel İletişim Vergisi Beyanı ve Ödemesi
- 15.11.2002** Ekim 2002 Dönemine ait Gider Vergilerinin (BSMV) Beyanı ve Ödenmesi
- 15.11.2002** Ekim 2002 Dönemine ait Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu Kesintisi Bildirimi ve Ödenmesi
- 15.11.2002** Ekim 2002 Dönemine ait Kolalı Gazoz, Alkollü İçecekler ve Tütün Mamüllerine İlişkin Özel Tüketim Vergisi Beyanı ve Ödenmesi
- 15.11.2002** Ekim 2002 Dönemine ait Motorlu Taşıt Araçlarına İlişkin Özel Tüketim Vergisi (Tescile Tabi Olmayanlar) Beyanı ve Ödenmesi
- 15.11.2002** Ekim 2002 Dönemine ait Dayanıklı Tüketim ve Diğer Mallara İlişkin Özel Tüketim Vergisi Beyanı ve Ödenmesi
- 20.11.2002** Ekim 2002 Dönemi Özel İşlem Vergisi Beyanı ve Ödemesi
- 20.11.2002** Ekim 2002 Dönemine ait Gelir Vergisi Stopajı'nın Beyanı ve Ödenmesi
- 20.11.2002** Ekim 2002 Dönemine ait Damga Vergisinin Beyanı ve Ödenmesi
- 20.11.2002** Ekim 2002 Dönemi Faiz Vergisi Beyanı ve Ödemesi
- 20.11.2002** Ekim 2002 Dönemine ait Kurumlar Vergisi Stopajı'nın Beyanı ve Ödenmesi
- 20.11.2002** Ağustos-Eylül-Ekim 2002 Dönemine İlişkin G.V. Stopajı'nın Beyanı ve Ödenmesi
- 20.11.2002** Yarışma ve Çekilişler ile Futbol Müsabakalarına ait Müşterek Bahislerle İlgili Veraset ve intikal Vergisinin Beyanı ve Ödenmesi
- 20.11.2002** İlan ve Reklam Vergisinin Beyanı ve Ödenmesi
- 25.11.2002** Ekim 2002 Dönemine ait Katma Değer Vergisi'nin Beyanı ve Ödenmesi
- 25.11.2002** 1-15 Kasım Dönemine ait Petrol ve Doğalgaz Ürünlerine İlişkin Özel Tüketim Vergisi Beyanı ve Ödenmesi

Ekim 2002 Kronoloji

01 Ekim TBMM, 170 oya karşılık 191 oyla tatile girme kararı aldı. Seçimi erteletme çabaları başarısız oldu.

02 Ekim ABD Temsilciler Meclisi, Başkan Bush'a gerekli görmesi durumunda askeri güç kullanması için yetki vermeyi kabul etti.

03 Ekim ABD ve İngiltere'nin hazırladığı Irak ile ilgili karar tasarısı BM Güvenlik Konseyi'ne sunuldu. Fransa, Rusya ve Çin tasarıya karşı çıktı.

04 Ekim Kuzey, Irak'taki Kürt Parlamentosu 6 yıl aradan sonra ilk toplantısını yaptı.

05 Ekim TÜRMOB 13. Olağan Genel Kurulu Yapıldı. Çankaya Köşkünde gerçekleşen Irak Zirvesinde alınan karara göre, ABD ve İngiltere Irak'a Uluslararası Hukuk kuralları çerçevesinde bir operasyon başlatırsa Türkiye hava sahasını açacak, üsleri kullandıracak ve istihbarat verecek. Ancak Türk askeri harekate dahil olmayacak.

06 Ekim Siyasi parti liderleri miting alanlarındaydı. Gazze'de İsrail roket saldırısı sonucu 15 Filistinli öldü.

07 Ekim Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı Masum Türker, Turizm Bakanı Mustafa Taşar ve TÜRMOB Başkanı Mustafa Özyürek 2006 yılında Dünya Muhasebe Kongresi'nin İstanbul'da gerçekleştirileceğini düzenledikleri basın toplantısıyla açıkladılar.

08 Ekim Anayasa Mahkemesi MHP'nin Uyum Yasalarının bazı maddelerinin iptali ve yürürlüğünü durdurması istemini oybirliğiyle reddetti.

09 Ekim AB 13 aday ülkeden aralarında Kıbrıs Rum Kesimi'nde bulunduğu 10'unu 2004'te, 2'sine 2007'de üyelik kapısını açarken, Türkiye'ye ise tarih vermedi.

10 Ekim AB İlerleme Raporu Türkiye'de ve dünyanın çeşitli ülkelerince eleştirildi.

11 Ekim Seçimi erteletme girişimlerinden sonuç alamayan küskünler 1 Ekim'de Meclis'in tatile girmesi yönünde alınan kararın iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu.

12 Ekim Başbakan Bülent Ecevit Kuzey Irak'ta işin çığırından çıktığını açıkladı.

13 Ekim Endonezya'nın turizm merkezi Balı Adası'nda aynı anda patlayan bombalarla 187 kişi hayatını kaybetti.

14 Ekim On ülkenin devlet başkanları ve temsilcilerinin katıldığı Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Toplantısı İstanbul'da gerçekleştirildi.

15 Ekim IMF ile sürdürülen dördüncü gözden geçirme çalışmaları tamamlandı.

16 Ekim 1.6 milyar doların şartı olan taahhütler yerine getirilmediği gerekçesiyle IMF, 4. gözden geçirme tamamlanamadı. Manisalı gençlere işkence davası 7 yıl sonra karar bağlandı. Sanık 10 polis 60 ile 130 ay arasında değişen hapis cezasına çarptırıldı.

17 Ekim AK Parti Genel Başkanı R. Tayyip Erdoğan Partisinin kurucu üyeliğinden istifa etti.

18 Ekim Maliye Bakanı Sümer Oral, 2003 bütçesini 143.2 katrilyon olarak açıkladı. Bütçenin 66.4 katrilyonu faiz harcamalarına gidecek.

19 Ekim 2002 bütçesinin temel gelirlerini ÖTV, Kurumlar Vergisi ve kesilen cezalar oluşturdu.

20 Ekim ABD'nin muhtemel Irak operasyonuna komuta etmesi beklenen Orgeneral Tommy Franks ve ABD Avrupa Kuvvetleri Komutanı Joseph Ralston Türkiye'ye geldi.

21 Ekim Ankara DGM Savcısı Nuh Mete Yüksel görevinden alınarak Ankara Cumhuriyet Savcılığı'na atandı.

22 Ekim 18 milyon vatandaş, önümüzdeki ay Emlak Vergisi'nin 2'nci taksidini yeni rayiç bedeller üzerinden ödeyecek.

23 Ekim Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Sabih Kanadoğlu AK Parti'nin kapatılması talebiyle Anayasa Mahkemesinde başvurdu. Ankara 7. Asliye Ceza Mahkemesi ise devam etmekte olan haksız mal varlığı davası için Erdoğan'ın polis marifetiyle getirilmesine karar verdi.

24 Ekim Moskova'da silahlı Çeçen eylemciler bir tiyatroya girerek 700'ün üzerinde seyirciyi rehin aldılar. Eylemciler Rusya'nın 7 gün içinde Çeçenistan'daki savaşı sona erdirmesini istiyor.

25 Ekim AB ülkeleri devlet ve hükümet başkanlarının Brüksel Zirvesi Sonuç Bildirisi taslağında, Türkiye'ye üyelik görüşmeleri için tarih verilmedi.

26 Ekim Çeçen teröristlerin Moskova'da 52 saat sürdürdükleri eyleme uyutucu gaz veren timlerin müdahalesi sonucu 50 terörist ile yaklaşık 90 rehine ölürken, çok sayıda yaralı olduğu açıklandı.

27 Ekim Emlak Vergisi'nde ikinci taksit ödeme dönemine bir hafta kalmasına rağmen yüksek rayiç değerler yeniden mahkemelik oldu.

28 Ekim Hükümet memura yapılan brüt 100 milyon liralık ez zammın seçimden önce SSK ve Bağ-Kur Emeklilerine yansıtılabilmesi için kararnameyi imzaya açtı.

29 Ekim Cumhuriyet Bayramı resepsiyonunda Cumhurbaşkanı Sezer, AK Parti'nin birinciliği halinde Tayyip Erdoğan'ın Başbakan adayı dışında bir isme görev verebileceğini söyledi.

30 Ekim Cumhurbaşkanı Sezer'in "Başbakanı ben atarım" ifadesine AK Parti Genel Başkanı Erdoğan'ın "Biz belirleriz" polemiğine diğer parti liderleri ve hukukçularda katıldı. Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı Masum Türker, "Enflasyon Sıfırlamasına 2003'den sonra geçilebilir" dedi.

31 Ekim Hazine Müsteşarı Faik Öztrak, "Türkiye'nin 'kaliteli büyüme'yi gerçekleştirmesi durumunda borçlarını 'öteleme'sine gerek olmayacağını, uygulanan ekonomik programın rayında gittiğini ve yeni bir programa ihtiyaç olmadığını" söyledi.